

T Ü R K S A N A Y İ C İ L E R İ V E İ Ş A D A M L A R I D E R N E Ğ İ

Bankacılık Sektörünün Maliyetlerine İlişkin Politika Önerileri

Aralık 2002

(Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/348)

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0212) 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

© 2002, TÜSİAD

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK. uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

ISBN : 975-8458-53-1

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanısıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

TÜSİAD Ekonomik ve Mali İşler Komisyonu bünyesinde faaliyetlerini gösteren, başkanlığını Komisyon üyesi Tayfun Bayazıt'ın sürdürdüğü Bankacılık Çalışma Grubu tarafından yürütülen "Bankacılık Sektörünün Maliyetlerine İlişkin Politika Önerileri" başlıklı rapor, Bankacılık Çalışma Grubu üyeleri Avni Hedili, Dr. Balamir Yeni, Yrd. Doç. Dr. Gıyas Gökkent, İhsan Akar ve Sedat Eratalar tarafından yazılmıştır.

Çalışmanın yazarları çalışmaya yaptıkları katkılardan dolayı Bankacılık Çalışma Grubu üyelerine ve Raportör Eda Alidedeoğlu'na teşekkür etmektedir.

Aralık 2002

ÖZGEÇMİŞLER

H. Avni Hedili

1952 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. 1969 yılında TED Ankara Koleji, 1973 yılında A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1973 - 1986 yılları arasında Maliye Bakanlığı'nda Maliye Müfettişi Muavini, Maliye Müfettişi ve Maliye Başmüfettişi olarak çalışmıştır. Bu süre içinde 1979 - 1981 yıllarında ABD'de Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası Ekonomi dalında yüksek lisans derecesi almış, bir süre Hazine Dış İlişkiler Dairesi'nde çalışmıştır.

1986 yılında Koç Amerikan Bank A.Ş.'de bankacılığa başlamış, Koçbank A.Ş.'de Teftiş Kurulu Başkanlığı, Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 2000 yılında Koç Finansal Kiralama A.Ş.'de Genel Müdürlük görevinde de bulunmuştur. Halen Koçbank A.Ş.'de Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışmaktadır.

Dr. Balamir Yeni

1958 doğumlu Balamir Yeni, lise öğrenimini 1976 yılında American Robert Koleji'nde tamamlamıştır. Lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi; Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan Balamir Yeni aynı üniversitenin İşletme Fakültesi'nden doktora derecesine sahiptir.

Balamir Yeni 1982-1986 yıllarında İstanbul Üniversitesi; İşletme Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak ve; 1986-2000 yılları arasında KPMG Cevdet Suner Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.'de Denetçi (son 6 yıl: Sorumlu Ortak, Baş Denetçi (Partner)) olarak görev yapmıştır.

Şubat 2001'den itibaren Akbank T.A.Ş.'de Finansal Koordinasyon'dan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapmakta olan Balamir Yeni, avukat olarak İstanbul Barosu'na ve İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası'na kayıtlıdır.

Yrd. Doç. Dr. Gıyas Gökcent

1969 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1988 yılında İngiltere'deki Dover Koleji'nde lise öğrenimini, 1991 yılında Florida Üniversitesi'nde lisans öğrenimini tamamlamıştır. 1997 yılında Florida International Üniversitesi'nde Ekonomi dalında yüksek lisans ve doktora derecesi almıştır.

1992-1993 yıllarında Insurance Center of Central Florida şirketinde sigorta yetkilisi, 1993-1997 yılları arasında Florida International Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi, 1998 yılında Miami Dade Community College'de Yardımcı Öğretim Görevlisi, 1999-2002 yılları arasında Garanti Bankası'nda Ekonomist ve Müdür Muavini olarak görev almıştır. Aynı zamanda, 1999 yılında itibaren Işık Üniversitesi, İşletme Bölümü'nde Yrd. Doç olarak görev yapmaktadır.

Makro ekonomi uzmanı olarak Türkiye Ekonomisi üzerine çeşitli çalışmalar yapan Gıyas Gökcent'in, para politikaları, yatırım kararları, bankacılık sektörü ile ilgili makaleleri bulunmaktadır. CNN Türk, NTV ve CNBC-E kanallarında ekonomik gelişmelerle ilgili söyleşileri ve NTVMSNBC haber portalında çeşitli makaleleri yayımlanmıştır.

İhsan Akar

1965 yılında Antalya Elmalı'da doğmuştur. 1987 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü'nden mezun olduktan sonra, aynı yıl Maliye Bakanlığı'nda Maliye Müfettiş Yardımcısı olarak çalışma hayatına başlamıştır. 1991 yılında ise Maliye Müfettişliğine atanmıştır.

1995 yılında, Maliye Bakanlığı'ndaki görevinden istifa ederek Arthur Andersen Ltd.Şti. Vergi Bölümü'ne Vergi Müdürü olarak katılmıştır. Arthur Andersen'e katıldıktan sonra özellikle finans sektörü ve finansal ürünlerin vergilendirilmesi konusunda uzmanlaşmıştır. 2001 yılında Arthur Andersen İstanbul Ofisi'nde şirket ortaklığına yükselmiştir. Yeminli Mali Müşavir unvanına haiz İhsan Akar, Ağustos 2002 'den bu yana Ernst&Young Türkiye Vergi Bölümünde, finans sektöründen sorumlu şirket ortağı olarak görev yapmaktadır.

Sedat Eratalar

1952 yılında Bolu'da doğmuştur. İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra, Ankara Üniversitesi'ne girdi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonomi ve Maliye Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezuniyetinden sonra, Maliye Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlayan Sedat Eratalar, 1975 yılında Teftiş Kurulu'na Maliye Müfettişi Muavini ve Maliye Müfettişi olarak çalışmıştır. 1981 yılında Arthur Andersen Ltd.Şti.'ne vergi müdürü olarak katılan Eratalar, 1988 yılında da sorumlu ortak olmuş, 1990 yılı sonuna doğru da Arthur Andersen'in Türkiye'deki vergi danışmanlığı üye kuruluşu olan Erdikler – Eratalar Y.M.M. A.Ş.'nin kurucu ortağı olmuştur.

Bakanlıktaki görevi esnasında Sedat Eratalar, Katma Değer Vergisi ve Kamu İktisadi Teşekkülleri üzeri çalışmalarda bulunmuştur. Sedat Eratalar, Arthur Andersen bünyesinde çeşitli yerli ve yabancı şirketlere vergi denetimlerinde bulunmuş, bankacılık, imalat, inşaat, turizm ve ticaret sektöründe çeşitli faaliyetlere katılmıştır. Kendisi ayrıca kambiyo, döviz mevzuatı ve bankacılık sistemleri konularında da uzmandır.

31 Ağustos 2001 tarihinde Arthur Andersen firmasından ayrılan Sedat Eratalar, Eratalar Yönetim Danışmanlığı Ltd. Şirketini kurmuştur. Çeşitli yurtiçi ve yurtdışı finans kurumlarına danışmanlık hizmeti vermekte ve aynı zamanda çeşitli kurumlar da Yönetim Kurulu üyeliği ve murakıplık yapmakta olan Sedat Eratalar, Yeminli Mali Müşavirler Odasının bir üyesidir.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	11
2. Türk Bankacılık Sisteminde Maliyetler	15
2.1. Genel Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Maliyetler	17
2.1.1. Kurumlar Vergisi	17
2.1.2. Gelir Vergisi	19
2.1.2.1. Müşterilere Sağlanan Faiz Gelirlerinden	
Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	19
2.1.2.2. Bankaların Faiz Gelirlerinden Yapılan	
Gelir Vergisi Stopajı	22
2.1.2.3. İstisna Stopajı	23
2.1.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)	24
2.1.4. Damga Vergisi	26
2.1.5. Katma Değer Vergisi (KDV)	28
2.1.6. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF).....	29
2.1.7. Sivil Savunma Fonu	30
2.2. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Mevzuatından Kaynaklanan Maliyetler ..	30
2.2.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi	30
2.2.2. Umumi Disponibilite ve Zorunlu Karşılıklar	39
2.2.3. Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı ve Tahvil Tescil Ücretleri	48
3. Sonuç	51
4. Ekler	57

B Ö L Ü M

GİRİŞ

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü mudilerin tasarruflarıyla şirketlerin yatırım ve işletme harcamaları arasında aracılık görevi üstlenmiştir. Bankaların sisteme krediler yolu ile kazandırdıkları fonlar, ekonomik durgunluğun aşılması ve ekonomide sağlıklı bir büyümenin sağlanması için itici bir güç olarak öne çıkmıştır. Ekonomik aktivitelerin genişlemesi ile birlikte, artan finansman ihtiyaçlarına paralel olarak bankaların ekonomide üstlendikleri rol daha da önem kazanmıştır.

Bankaların tarafından üstlenilen aracılık işlevinin ne ölçüde verimli yapıldığının temel göstergesi mevduatla krediler arasındaki faiz farkıdır. Bu faiz farkı temel olarak, bankacılık sektörünün aracı olduğu fonların vadesini uzun tutmak amacıyla katlanılan maliyet ile beraber risk priminden de kaynaklanmaktadır. Avrupa ve Amerika'da söz konusu fark bir kaç puan civarındadır. Türkiye'de yüksek enflasyondan kaynaklanan yaygın para ikamesi neticesinde ekonomide yabancı para kullanımı yaygınlaşmıştır. Yabancı para cinsinden verilen kredi ve mevduat faizi arasındaki fark Türkiye'de asgari 2.7 puan civarında gerçekleşmiştir. Bu uluslararası seviyede makul bir farktır. Fakat, Türk Lirası kredi ve mevduat faizi arasındaki fark çoğu zaman yüksek haneli seviyelerde veya kimi zaman üç haneli olarak gerçekleşmiştir. Sisteme gelen fon ile sistem içinde kullanılan fon arasındaki sürtünme olarak nitelendirebileceğimiz bu mevduat-kredi faiz farklılaşması ekonomik aktivitelere yük getirmektedir. Ekonomideki kıt kaynakların verimsiz alanlara kaymasına neden olan bu ekonomik yük, banka verimliliğinden çok, maruz kalınan muhtelif zorunlu maliyetlerden kaynaklanmaktadır.

Son yaşanan ve etkilerinin hala sürdüğü derin ekonomik krizin ardından, ekonominin krizlere karşı hassas yapısını güçlendirmek amacıyla bankacılık sektörü reformuna ağırlık vermiştir. Bu sebeple Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulanmaya başlanmıştır. Program çerçevesinde bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi, bankaların karşılaşılabilecekleri risklere karşı önceden tedbir almalarının sağlanması, bankacılık sisteminde şeffaflık sağlanması ve bankalarda kaynak maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla mini vergi paketi gibi düzenlemeler hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı ışığında sermaye aktarımı ile güçlendirilecek olan bankacılık sektörünün sağlıklı yapısını sürdürebilmesi için, sektörde olağanüstü düşüş gösteren karlılığın belli bir seviyede tahsis edilmesi ge-

B Ö L Ü M 2

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE MALİYETLER

2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE MALİYETLER

Ülkelerin kalkınması kıt kaynak olarak bulunan sermayenin doğru yerlere yönlendirilmesi ile sağlanabilmektedir. Türkiye'nin istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine girmesi için gerekli yatırımları finanse edebilecek yeterli kaynakların olmadığı görülmektedir. Zaten kıt olan kaynakların, yüksek işlem giderleri ve vergisel yüklerin yarattığı maliyetlerin etkisiyle, üretim yerine verimsiz alanlara veya yurtdışına kaymasının önlenmesi gerekmektedir. Hızla küreselleşen dünyada yoğunlaşan rekabetle birlikte, halihazırda mevcut olan kıt kaynakların işlem maliyetlerinin azaltılması suretiyle en etkin şekilde yatırıma kanalize edilmelidir.

Türk Bankacılık Sistemi'nde maliyetler raporumuzun bu bölümünde iki ana başlık altında toplanmıştır:

- Genel vergi mevzuatından kaynaklanan maliyetler,
- Bankacılık ve sermaye piyasası mevzuatından kaynaklanan maliyetler.

2.1. Genel Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Maliyetler

Vergi mevzuatı uyarınca Türkiye'de kurulu bankalar ile merkezi yurtdışında olan bankaların Türkiye'deki şubelerinin tabi olduğu vergisel yükümlülüklerin azaltılmasına yönelik önerilerimiz aşağıda sunulmuştur.

2.1.1. Kurumlar Vergisi

a. Mevcut Durum

Kurumların bir mali yılda elde ettikleri ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 40-41'inci maddeleri, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13-14'üncü maddeleri ile Vergi Usul Kanunu'nun değerlemeye ilişkin hükümleri çerçevesinde tespit edilen safi kazançları fon payı dahil % 33 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmaktadır. Safi kazancın tespitinde uygulanan istisnalar ise Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer almaktadır.

Ayrıca, Kurumlar Vergisi'ne mahsuben, 3, 6, 9 ve 12 aylık dönem kazançları üzerinden % 25 oranında geçici vergi ödemektedir.

Tablo 2.1.'de yıllar itibariyle Türkiye'de beyana dayanılarak ödenen Kurumlar Vergisi ve Geçici Vergi tutarları yer almaktadır. Ancak, bu vergilerin ne kadarının bankalarca ödendiği tespit edilememektedir.

Tablo 2.1. Kurumlar Vergisi

(Trilyon TL)	1999	2000	2001
Kurumlar Vergisi	503	397	690
Geçici Vergi	999	1,935	2,950

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Tablo 2.2.'de ise 1997-2001 yılları arasında en fazla Kurumlar Vergisi tahakkuk ettiren ilk 100 kurumun tahakkuk ettirdiği Kurumlar Vergisi ile ilk 100 ün arasında yer alan bankaların tahakkuk ettirdiği Kurumlar Vergisi karşılaştırılmıştır. Ancak unutulmamalı ki, bankacılık sektöründeki özel denetimler nedeniyle bankaların Kurumlar Vergisi 2001 yılı verileri eksiktir. Dolayısıyla, 2001 yılı için gösterilen rakamlar aslında tam doğruyu yansıtmamaktadır.

Tablo 2.2. Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi

(Milyar TL)	1997	1998	1999	2000	2001
Kurumlar Vergisinde İlk 100 Kurum (A)	348,811	652,292	1,814,599	1,459,685	3.792,059
Kurumlar Vergisinde İlk 100'deki Bankalar	42,776	198,518	1,043,105	412,751	576.626
Kurumlar Vergisinde İlk 100'deki Özel Bankalar (C)	20,546	156,936	772,187	285,641	139.194
Oran: (C/A) %	5.9	24.1	42.6	19.6	3,6
İlk 100'deki Toplam Banka Sayısı (MB Haric)	7	20	32	17	12
İlk 100'deki Özel Banka Sayısı	5	15	27	12	8

Kaynak: Maliye Bakanlığı

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

Kurumlar Vergisi oranı sektörün rekabet avantajını bozmaktadır: Yukarıda da değindiğimiz gibi AB üyesi ülkeler ile diğer ülkeler de Kurumlar Vergisi oranını aşağı çekme eğilimindedirler. Türkiye'de de kurumlar vergisi oranının kademeli olarak indirilmesini önermekteyiz. Aynı zamanda, enflasyon baskısının yaşandığı ülkemizde paranın bugünkü değeri ile 1 yıl sonraki değerinin aynı olmaması sebebiyle kurumlar vergisinden mahsup edilmek üzere ödenen geçici vergi oranının da geri çekilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Enflasyon muhasebesine göre vergi alınmamaktadır: Türk Vergi Mevzuatında vergiye tabi kurum kazancının tespitinde yeniden değerlendirme, maliyet bedeli artırımını uygulamaları dışında enflasyon muhasebesi uygulanmamaktadır. Dolayısıyla, paranın satın alma gücündeki azalmanın etkileri mali tablolara yansımamakta ve böylece ortaya çıkan karlar üzerinden vergi alınmaktadır. Enflasyon muhasebesinin uy-

gulanması halinde işletmelerin, enflasyondan arındırılmış gerçek kar veya zararları ortaya çıkacaktır. SPK tarafından halka açık şirketlerde enflasyon muhasebesine geçiş ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve 01.01.2003 tarihinden itibaren uygulamaya başlanılmasına karar verilmiştir. Yine, BDDK tarafından, özel denetim sonucu hazırlanacak finansal tabloların enflasyon muhasebesine göre gerekli düzeltmeleri içermesi öngörülmüştür. Öte yandan Maliye Bakanlığı tarafından da enflasyon muhasebesine geçişle ilgili çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Maliye Bakanlığı'nın bu konudaki çalışmalarının, vergi adaleti bakımından olumlu olacağını ve 01.01.2003'ten itibaren enflasyondan arındırılmış kazançlar üzerinden vergilendirme yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

c. Yurtdışı Uygulamaları

Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile diğer ülkelerde de bugünkü mevzuatları çerçevesinde uygulanan Kurumlar Vergisi oranı aşağı yukarı aynı olmakla birlikte genel eğilimleri bu oranı aşağıya düşürmek yönündedir. Ekonomik liberalleşmede önemli adımlar atarak yükselen ekonomiler arasına giren Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Slovakya gibi ülkelerde uygulanan kurumlar vergisi oranlarının Türkiye'dekinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 2.3. Ülkeler Bazında Stopaj ve Kurumlar Vergisi Oranları

	Kurumlar Vergisi	Temettü Stopajı
Avusturya	34%	25%
Belçika	40.17%	25%(a)
Bulgaristan	20%	15%
Danimarka	30%	28%(a)
Finlanda	29%	29%
Fransa	36.43%	25%
Almanya	25%	26.38%
Yunanistan	40%	0%(a)
Macaristan	18%	20%
İsrail	36%	25%
İtalya	36%	27%(a)
Hollanda	35%	25%(a)
Norveç	28%	25%
Polonya	28%	15%
Romanya	25%	10%(a)
Slovakya	29%	15%
İsveç	28%	30%(a)
İngiltere	30%	Yoktur
İrlanda	16%(a)	20%(b)

Kaynak: Arthur Andersen

Belçika: (a): Belçika'da faaliyet gösteren bir firmanın AB üyesi olan ve %25'ten fazla hissesine sahip olan grup firmasına ödenen kar payları stopaja tabi bulunmaktadır.

Danimarka: (a): Danimarka'da faaliyet gösteren firmanın kesintisiz olarak 12 aydır ortağı olan yabancı firmaya kar payı vermesi durumunda stopaj oranı %0'dır.

Yunanistan: (a): Yunanistan'da mukim bir firmadan elde edilen kar payları stopajdan istisnadır. Ayrıca oranlar brüt gelirler üzerinde uygulanmaktadır.

İtalya: (a): Savings Shares üzerinden elde edilen kar payları %12.5 stopaja tabidir. 18 aydan az elde tutulan bono'lardan elde edilen faizler %27 stopaja tabidir.

Hollanda: (a): Hollanda'da daimi mukim olan firmaların elde etmiş olduğu temettü gelirleri için stopaj oranı %0'dır.

Romanya: (a): Gerçek Kişilere ödenen kar payları üzerinden hesaplanan stopaj oranı %5'tir.

Slovakya: (a): Banka mevduatlarından elde edilen tüm faiz gelirleri %15 stopaja tabi tutulmakta olup ödenen söz konusu stopajlar ülkemizde olduğu gibi ilgili dönemin kurumlar vergisi beyannamesinde peşin ödenen vergiler adı altında indirim kalemi olarak dikkate alınmaktadır.

İsveç: (a): 1/1/01 tarihinden itibaren, İsveç'te mukim bir firmanın sermayesinin %25'ten fazlasına sahip yabancı ortağı elde etmiş olduğu kar payı İsveç vergi kanunlarına göre gelir vergisi stopajından istisna edilmiştir.

İrlanda: (a): 1/1/03 tarihinden itibaren Kurumlar Vergisi oranı %12.5 olarak belirlenmiştir. Finansal faaliyetler sonucu elde edilmiş olan bazı gelirler %10 Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmaktadır.

(b): İrlanda'da mukim şirketler, ÇVÖ Anlaşması kapsamında bulunan ülkelerde mukim hissedarlar ve AB üyesi ülkelerde mukim hissedarlar temettü stopajından istisna edilmişlerdir.

d. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Kurumlar Vergisi Oranı Düşürülmelidir: Kurumlar vergisi oranının düşürülmesi ilk anda kurumlar vergisi hasılatında bir azalışa sebep olabilir. Ancak, bazı ban-

kaların yurt dışı iştiraklerine kaydardıkları gelir yaratıcı bazı faaliyetlerinin zaman ile yurt içine çekilmesi, kurumlar vergisi hasılatına olumlu etki yapabilir.

Enflasyon Muhasebesine Geçilmelidir: Kurumların aktif ve pasif yapısına göre, enflasyon muhasebesi uygulaması kurumlar vergisi matrahı üzerinde artış ya da azalış yönünden etki yapabilir. Bu nedenle, enflasyon muhasebesi uygulamasının, kurumlar vergisi matrahlarında, dolayısıyla kurumlar vergisi hasılatındaki etkisi konusunda bir öngöründe bulunmak zordur.

2.1.2. Gelir Vergisi

2.1.2.1. Müşterilere Sağlanan Faiz Gelirlerinden Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

a. Mevcut Durum

Bankaların müşterilerinin hesaplarına intikal ettirdikleri her nevi tahvil ve hazine bonusu faizleri, TKİ/KOİ/Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymetlerin gelirleri, özel sektör tahvillerinin faizleri, repo faizleri, döviz tevdiat hesaplarına ödenen faizlerle mevduat faizleri aşağıdaki oranlarda gelir vergisi stopajına tabi bulunmaktadır.

• Devlet Tahvili ve Hazine Bonusu Faizleri	% 0
• TKİ/KOİ/Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymet faizleri	% 0
• Özel sektör tahvil faizleri	% 13.2 (fon payı dahil)
• Mevduat faizleri (TL mevduat)	% 6.6 - % 17.6 (fon payı dahil)
• Mevduat faizleri (DTH)	% 17.5-%27.5 (fon payı dahil)
• Repo faizleri	% 22 (fon payı dahil)

Kesilen bu gelir vergisi stopajları mudinin katlandığı bir yük gibi görünse de bankaların kaynak maliyetini artırmaktadır.

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

Stopaj oranı yüksektir: Stopaj yükünden kurtulmak için bankalar, Türkiye’de toplayacakları mevduatları, mevduat faizi stopajının daha düşük olduğu ya da hiç olmadığı ülkelerde kurdukları bankalarda toplama yoluna gitmektedirler. Stopaj oranı düşürülmesinin gerektiğini düşünmekteyiz.

Gelir vergisi stopajı nominal faiz üzerinden hesaplanmaktadır: Enflasyon baskısının olduğu ülkemizde, TL faiz gelirleri üzerinden gelir vergisi stopajı hesaplanırken paranın satın alma gücünün azalması göz ardı edilmekte ve nominal faiz üzerinden vergi hesaplanmaktadır. Reel faiz geliri üzerinden verginin hesaplanması gerektiği düşüncesindeyiz. Bunun içinse elde edilen faiz geliri üzerinden enflasyon indirimi yapıldıktan sonra kalan kısım üzerinden stopaj hesaplanmalıdır. Bu uygulamaya geçişin zor olduğu düşünülse de alternatif olarak stopaj oranları aşağıya çekilebilir. Repo işlemlerinde stopaj oranı düşürülmeli ve mevduat faizlerine uygulanan stopajdan farklı olmamalıdır.

c. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Vergi reel faiz üzerinden hesaplanmalı ve stopaj oranı düşürülmelidir: Yukarıda da değinildiği gibi bankalar stopaj yükünden kurtulmak için, Türkiye’de toplayacakları mevduatları, mevduat faizi stopajının daha düşük olduğu ya da hiç olmadığı ülkelerde kurdukları bankalarda toplama yoluna gitmektedirler. Böylelikle hem gelir vergisi yönünden hem de kurumlar vergisi yönünden vergi kaybı doğmaktadır. Reel faizin vergilendirilmesi ve stopaj oranının aşağıya çekilmesi yurtdışına giden bu faaliyetlerin yurtiçine çekilmesi böylece vergiye tabi kazancın çoğalması sağlanacaktır.

2.1.2.2. Bankaların Faiz Gelirlerinden Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

a. Mevcut Durum

Her nevi tahvil ve Hazine Bonosu faizleri, TKİ/KOİ/Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymetlerden elde edilen gelirler, özel sektör tahvillerinden elde edilen gelirler, ters repo işlemlerinden elde edilen faiz gelirleri ile mevduat faizleri aşağıdaki oranlarda gelir vergisi stopajına tabi bulunmaktadır.

- Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu Faiz Gelirleri % 0
- TKİ/KOİ/Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymetlerden elde edilen gelirler % 0
- Özel sektör tahvillerinden elde edilen gelirler % 13.2 (fon payı dahil)
- Bankalar arası mevduat faiz gelirlerinden % 0
- Ters repo işlemlerinden elde edilen faiz gelirleri % 22 (fon payı dahil)

Ödenen bu gelir vergisi stopajları geçici vergi ve hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilmektedir.

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

Vergi reel faiz üzerinden hesaplanmalı ve bankaların ters repo gelirlerinden stopaj yapılmamalıdır. Enflasyon baskısının olduğu ülkemizde, TL faiz gelirleri üzerinden gelir vergisi stopajı hesaplanırken paranın satın alma gücünün azalması göz ardı edilmekte ve nominal faiz üzerinden vergi hesaplanmaktadır. Reel faiz geliri üzerinden stopaj hesaplanması gerektiği düşüncesindeyiz. Bankaların diğer bankalarla yaptığı ters repo işlemlerinden elde ettikleri kazançlar üzerinden, stopaj yapılması bankalararası mevduat ile karşılaştırıldığında pek adil bir uygulama değildir.

Maliye Bakanlığı'nın repo işlemini bir borç para alış verişi işlemi olarak kabul etmesi nedeniyle bankaların repo kazançlarının vergilendirilmesinin bankalararası mevduat faizinden farklı olmaması, dolayısıyla bankaların ters repo kazançlarındaki stopajın %0'a indirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

c. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Verginin reel faiz üzerinden hesaplanması ve oranın düşürülmesi: Böyle bir uygulama ilk etapta stopaj hasılatında bir azalmaya neden olacaktır. Ancak, stopaj nihai bir vergi olmayıp bankalar tarafından geçici vergi ve kurumlar vergisinden mahsup edilebildiği için, devletin kaybı paranın zaman değerinden olacaktır. Bankalararası repo ve ters repo işlemlerinde stopajın kaldırılması, devletin borçlanma maliyetine olumlu katkıda bulunacaktır.

2.1.2.3. İstisna Stopajı

a. Mevcut Durum

İştirak kazançları hariç, yatırım indirimi istisnasından yararlanan kazançlar dahil Kurumlar Vergisi'nden müstesna kazanç ve iratlar istisnaların yararlanan kısmı istisna stopajına tabidir. Yatırım indirimi ve rüçhan hakkı kupon satışında stopaj oranı fon payı dahil % 19.8, Kurumlar Vergisi Kanunu Geçici 28'inci maddesi kapsamında elde edilen kazançlar fon payı dahil % 11 istisna stopajına tabidir.

b. Mevcut Problem ve Öneriler

Yatırım indirimine uygulanan stopaj oranı düşürülmelidir. Yatırım teşvik amacıyla uygulanan yatırım indiriminde stopaj oranı yüksektir. Oranın % 11'e düşürülmesinin gerektiğini düşünmekteyiz.

2.1.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)

a. Mevcut Durum

Bankaların Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, yaptıkları işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar BSMV vergisinin matrahını oluşturmaktadır. Kambiyo işlemlerinde de satış tutarı matrahı oluşturmaktadır. Kanuna göre BSMV oranı % 15'tir. Kambiyo muamelelerinde nispet matrahın binde biridir. Bakanlar Kurulu Kararı ile bu oran her bir işlem için farklı olarak yeniden belirlenmiştir. Buna göre:

- Bankalararası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden %1,
- Borsa para piyasası işlemlerinden % 1,
- DT/HB ile TOİ/KOİ/Öİ tarafından çıkarılan menkul kıymetlerin geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması veya vadesinden önce elden çıkarılmaları nedeniyle lehe kalan paralar üzerinden %1,
- Diğer banka ve sigorta muamelelerinde lehe alınan paralar üzerinden % 5,
- Kambiyo muamelelerinde kambiyo satış tutarının %0.1'i oranında vergi hesaplanır.

1.8.2002 tarihinden itibaren bankalararası kambiyo muamelelerinde, Bakanlar Kurulu tarafından BSMV oranı (0) olarak belirlenmiştir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin son üç yılki hasılatı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.4. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

	1999	2000	2001
Milyar TL	466,063	858,154	1,511,194
Milyon USD	1,154	1,388	1,270

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2002 yılı bütçesinde BSMV geliri toplamı 1,588 katrilyon TL ile toplam vergi gelirlerin % 2.7 olarak hedeflenmiştir.

b. Yurtdışı Uygulamaları

AB üyesi ülkelerde çoğu bankacılık işlemi dolaylı bir vergiye tabi tutulmamakta, bu işlemlerden elde edilen gelirler sadece kurumlar vergisi matrahına dahil edi-

lerek Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmaktadır. Yine bu ülkelerde bankaların, sınırlı bazı hizmetleri (finansal danışmanlık gibi) dışındaki işlem ve hizmetleri KDV'ne tabi değildir.

c. Mevcut Problemler ve Öneriler

BSMV oranları bankacılık işlemleri üzerinde yük oluşturmaktadır: Bankalar yaptıkları işlemler nedeniyle hesapladıkları vergilerin önemli bir kısmını müşterilerine yansıtmaktadırlar. Ancak, bazı işlemler nedeniyle hesaplanan BSMV tutarları bankaların üzerinde kalmakta ve maliyet unsuru olmaktadır. İlk etapta, BSMV oranlarının düşürülmesi kambiyo muamelelerinde ise BSMV'nin kaldırılması gerekmektedir. Zamanla BSMV tamamen kaldırılmalı ve bankaların finansal hizmetleri dışında kalan hizmetleri KDV'ye tabi tutulmalıdır.

01.08.2002 tarihinden itibaren bankalararası döviz satışlarında BSMV oranının (0)'a indirilmesi işlem maliyetlerinin düşürülmesi bakımından olumludur.

BSMV bir işlem vergisi olmasına rağmen, bankaların girdileri nedeniyle yüklenedikleri KDV'nin mahsup imkanı yoktur: Bankaların girdileri nedeniyle ödedikleri KDV'nin, hesapladıkları BSMV'den mahsup imkanının da bulunmaması bankaların kaynak maliyetlerini yükselten unsurlardan biridir.

2002 yılı sonunda yasalaşması beklenen mini vergi paketi ile Bankalar Kurulu'na bankalararası kambiyo işlemlerinde BSMV oranını sıfıra kadar indirme yetkisi verilmiştir. Bu uygulamanın gayet yerinde olduğunu ve süratle uygulamaya geçmesi gerektiğini düşünüyoruz.

d. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

BSMV oranları düşürülmelidir: Bankalar, döviz satışı, nakdi veya gayrinakdi kredi işlemleri nedeniyle hesaplanan BSMV'den kurtulmak için, bu tür işlemlerin bir kısmını, yurt dışındaki şubeleri veya grup bankalarına yönlendirmektedir. Bankaların, işlemlerinin bir kısmının yurt dışındaki grup bankalarının üzerinden yapılması ise bu işlemlerde oluşan karın Türkiye'de vergilendirilmemesi sonucunu doğurmaktadır. Oranların düşürülmesi ile bu faaliyetler yurtiçiye kayacak ve kurumlar vergisine tabi matrah artacaktır.

Örneğin, bankalar, finansal kurumlar ve diğer işletmeler için bir gider unsuru olan BSMV'nin kaldırılması durumunda, bankaların ve diğer şirketlerin elinde ilave

1,588 katrilyon TL kaynak oluşacaktır. Bu paranın çeşitli yollarla ortalama %50 oranında nemalandırıldığı varsayılırsa, kurumlar vergisi matrahları toplam 2,382 katrilyon TL artacaktır. Bu durumda, ilave 2,382 katrilyon TL kar üzerinden; kurumların kar dağıtmadığı varsayımıyla, %33 oranında 786 trilyon TL ilave kurumlar vergisi, kar dağıtım yapıldığı varsayımıyla %44 oranında 1,048 katrilyon TL kurumlar vergisi ve gelir vergisi stopajı hasılatı elde edilecektir. Bu durumda, devlet vazgeçtiği BSMV gelirinin %66'sını kurumlar vergisi olarak geri almış olmaktadır.

Öte yandan, ortaya çıkan ilave fonlar ekonomide canlanmaya neden olacak ve böylece devletin vergi gelirlerindeki kaybı daha da azalacaktır.

BSMV KDV ile mahsup edilebilmelidir: Bankaların girdileri nedeniyle ödedikleri KDV'nin BSMV'ye mahsup imkanının sağlanması bankaların kurumlar vergisi matrahlarını artırıcı bir etki yapacağı için devletin gelir kaynaklarının önemli kısmı kurumlar vergisi artışı olarak telafi edilmiş olacaktır.

2.1.4. Damga Vergisi

a. Mevcut Durum

Damga Vergisi Kanunu'na ekli 1 nolu tabloda yazılı kağıtlardır. Türkiye'de düzenlenen kağıtlar ve yabancı ülkelerde düzenlenip Türkiye'de resmi dairelere ibraz edilen veya üzerlerinde devir ve ciro işlemleri yürütülen veya herhangi bir şekilde hükmünden yararlanan kağıtlar damga vergisinin konusunu oluşturur. Nispi damga vergisinde düzenlenen kağıtta gösterilen para miktarı verginin matrahını teşkil ederken, maktu damga vergisinde kağıdın nevi matraha temeldir. Bazı damga vergisi oranları aşağıdaki gibidir:

- Belli parayı ihtiva eden mukavelename, taahhütname ve temliknameler %0.75 oranında,
- Belli parayı ihtiva etmeyen mukavelename, taahhütname ve temliknameler 2,920,000 TL
- Genel kredi sözleşmeleri %0.75 oranında,
- Yurtdışından sağlanan kredilerin alınmasında ilk defa düzenlenen kağıtlar %0 oranında,
- Türev işlemlerle ilgili sözleşmeler %0.75 oranında,
- Teminat mektupları, taahhütnameler, kambiyo senetleri, avans makbuzları %0.75 oranında,

- Fesihnameler %0.15 oranında,
- İhale kararları %0.45 oranında,
- İthalat akreditif mektupları %0.45 oranında, vade uzatımında % 0.1125 oranında Damga Vergisi'ne tabi bulunmaktadır.

Türkiye'de Damga Vergisi çok büyük oranda bankalarca tahsil edilmektedir. Ancak bu verginin büyük bir kısmı da bankalarca müşterilerine yansıtılmaktadır. Maliye Bakanlığı verilerine göre tüm kurumlardan elde edilen Damga Vergisi'nin son üç yılki hasılatı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.5. Damga Vergisi

	1999	2000	2001
Milyar TL	355,690	704,478	834,256
Milyon USD	881	1,139	701

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2002 yılı bütçesinde damga vergisi gelir hedefi 1,345 trilyon TL'dir. Bu rakam vergi gelirlerinin %2.3'üdür.

b. Yurtdışı Uygulamaları

Damga Vergisi AB ülkelerinin bir kısmında da uygulanmaktadır. Verginin konusu Türkiye ile kıyaslandığı zaman bu ülkelerde daha dar kapsamlı tutulmuştur.

Damga vergisi uygulanan ülkelerde, genellikle gayrimenkul ve hisselerin devri, ipotek vb. işlemler damga vergisine tabi tutulmaktadır. Bankacılık işlemlerine (kredi, akreditif, teminat mektubu vb.) yönelik olarak, birkaç ülkede damga vergisi uygulaması olduğunu görüyoruz.

c. Mevcut Problemler ve Öneriler

Damga vergisi oranı yüksektir: Nispi esasta hesaplanan damga vergisi, nakdi kredi verilmesi, teminat mektubu, akreditif gibi işlemlerin maliyetini artıran bir unsurdur. Öte yandan, çok büyük tutarlı ancak çok küçük kar marjlarıyla yapılan vadeli işlem sözleşmelerinde, damga vergisi, işlemten elde edilecek kazanç rakamlarını dahi geçebilmektedir. Nispi usuldeki damga vergisi, ticari hayatın ve işlemlerin normal seyrini değiştiren bir vergi haline gelmiştir. BSMV'de olduğu gibi banka-

lar kredi verilmesi, akreditif gibi işlemlerinin bir kısmını yurt dışındaki grup bankalarına yönlendirerek, damga vergisinden kurtulmaya çalışmaktadırlar. Öte yandan, her bir kağıt için konulan 1,292 milyar TL azami vergi miktarı makul olmaktan uzaktır. Önerimiz, bankacılık işlemlerindeki, (kredi, akreditif, teminat mektubu, garanti mektubu, türev enstrümanlar vb.) damga vergisinin tamamen kaldırılması yönündedir. Bu uygulamaya geçisin kısa dönemde zor olacağı düşünülüyorsa Damga Vergisi oranları düşürülmeli, diğer taraftan her bir işlem için hesaplanacak vergi tutarı önemli ölçüde azaltılmalıdır.

4761 sayılı Kanun ile 22.06.2002 tarihinden itibaren bankalar arasında, bir bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığı ile yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen kağıtlardan damga vergisi kaldırılmıştır. Bu düzenlenmenin bu tür işlemlerin yapılması sırasında karşılaşılan önemli problemlerden birisini çözdüğünü ve döviz piyasalarının istikrarı bakımından gayet yerinde olduğunu düşünüyoruz.

d. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Yukarıda da değinildiği üzere, BSMV’de olduğu gibi bankalar kredi verilmesi, akreditif gibi işlemlerinin bir kısmını yurt dışındaki grup bankalarına yönlendirerek, damga vergisinden kurtulmaya çalışmaktadırlar. Oranlar makul düzeylere indiği takdirde bu faaliyetler yurtiçine çekilecektir.

Öte yandan, damga vergisi bankalar ve diğer işletmeler için bir gider unsuru olduğu için damga vergisi gelirlerindeki azalışın bir kısmı kurumlar vergisi hasılatındaki artışla telafi edilecektir.

2.1.5. Katma Değer Vergisi (KDV)

a. Mevcut Durum

BSMV kapsamına giren işlemler KDV’den istisna tutulmuştur. Mevduat kabul etmeyen bankaların yaptıkları finansal kiralama işlemleri ise KDV’ye tabidir.

b. Yurtdışı Uygulamaları

BSMV bölümünde de anlatıldığı üzere, AB üyesi ülkelerde bankaların sınırlı sayıdaki finansal hizmetleri dışındaki işlem ve hizmetleri KDV’ye tabi değildir. Yükle-nilen KDV ile hesaplanan KDV’nin mahsubu da belli şartlar dahilinde mümkün kılınmaktadır.

c. Mevcut Problemler ve Öneriler

BSMV bir işlem vergisi olmasına rağmen, bankaların girdileri nedeniyle yüklen-
dikleri KDV'nin mahsup imkanı yoktur: Bankaların girdileri nedeniyle ödedikleri KDV'nin, hesapladıkları BSMV'den mahsup imkanının da bulunmaması bankaların kaynak maliyetlerini yükselten unsurlardan biridir. Öte yandan, zamanla BSMV kaldırılmalı ve bankaların finansal hizmetleri dışındaki hizmetleri KDV'ye tabi tutulmalıdır.

d. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

BSMV'nin KDV ile mahsup edilebilmesi: Bankaların girdileri nedeniyle ödedikleri KDV'nin BSMV'ye mahsup imkanının sağlanması bankaların kurumlar vergisi matrahlarını artırıcı bir etki yapacağı için devletin gelir kaynaklarının önemli kısmı kurumlar vergisi artışı olarak telafi edilmiş olacaktır.

2.1.6. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF)

a. Mevcut Durum

Bankaların kullandıkları krediler KKDF kesintisine tabidir. KKDF oranı tüketici kredilerinde % 10, diğer kredilerde ise % 3'tür. KKDF, TL kredilerde tahakkuk ettirilen faiz tutarı üzerinden, dövize endeksli ve diğer endeksli kredilerde borç bakiyesine ilişkin kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan TL karşılığı veya fark faizinin üzerinden, tahakkuk ettirilen faizlere ek olarak döviz ve altın kredilerinde kredinin kullanıldığı tarihte kredinin anapara tutarı ve altın miktarı üzerinden hesaplanır. KKDF uygulamada kredi kullanıcıları tarafından katlanılan bir kesintidir.

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

KKDF oranı yüksektir: Kredi kullanımının artırılması, dolayısıyla iç talebin ve reel sektörün canlandırılması bakımından, bankaların kullandıkları kredilerdeki KKDF yükünün azaltılması veya tamamen kaldırılması gerekmektedir.

c. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

KKDF kaldırılmalıdır: Kalkmasıyla birlikte yukarıda da belirttiğimiz gibi kredi kullanımı artacak böylelikle iç talep ve reel sektör canlanacaktır.

2.1.7. Sivil Savunma Fonu

a. Mevcut Durum

Sivil Savunma Fonu (SSF) sermayesinin bir bölümünde veya tamamında devletin iştiraki bulunan kuruluşlar ile resmi ve özel bankaların brüt karları üzerinden binde 5 oranında hesaplanmaktadır.

Bankaların üç yıl içinde ödedikleri SSF masrafları yaklaşık aşağıdaki gibidir. 2001 yılı banka bilançoları yayınlanmadığından bir hesaplama yapmak mümkün değildir. Ancak, USD bazında 2000 yılı SSF fonunun aynı tutarda bir rakam olacağı varsayılmıştır.

Tablo 2.6. Sivil Savunma Fonu

	1999	2000	2001
TL	13,283	5,383	
USD	32,912	8,704	8,704

Kaynak: TBB

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

Vergilemede adalet sağlanmalıdır: Söz konusu oran "kardan alınan bir vergi" niteliğinde olup diğer kuruluşlarla karşılaştırıldığında haksız yere daha ağır bir vergi yükü doğurmaktadır. Diğer taraftan hesaplanan vergi brüt kar rakamına bağlı olarak çok yüksek tutarlara ulaşabilmektedir. Bu nedenlere bu fonun kaldırılması gerektiği düşüncesindeyiz.

2.2. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Mevzuatından Kaynaklanan Maliyetler

2.2.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi

a. Mevcut Durum

Türkiye’de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bankalar gerçek kişiler tarafından yatırılan TL ve döviz cinsinden ve tasarruf mevduatı niteliğindeki hesaplar üzerinden "tasarruf mevduatı sigorta fonu primi" ödemek durumundadır. Bu prim üç ayda bir söz konusu mevduatların on binde 25’i (yıllık %1’e tekabül etmektedir) üzerinden hesaplanmaktadır. Tayin edilmiş çeşitli mali oranları tutturamayan kurumlar ise çeyrek bazda on binde 26 oranında prim ödemektedirler

Bankaların son 3 yılda yatırdıkları Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.7. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi

	1999	2000	2001
Milyar TL	89,217	142,830	225,427
Milyon USD	221,072	230,960	189,467

Kaynak: TBB

Böylece bankacılık kesiminden son üç yılda 642 milyon USD kaynak aktarıldığı söylenebilir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ise son iki yılda bankacılık kesimine 20 milyar USD kaynak aktarmıştır.

Son yıllarda yaşanan bankacılık krizleri ile birlikte mevduat sigorta fonlarının önemi artmıştır. Türkiye’de mevduat sigortası kapsamının geçmişte geniş olması uzun yıllar "ahlaki tehlike"¹ konusu ve haksız rekabet çerçevesinde tartışılmıştır. Göreceli yüksek mevduat sigorta prim oranı işlem maliyetlerini artırarak uluslararası arenada bankaların rekabetçi yapısını bozan bir unsurdur. Bu bağlamda Türkiye’deki mevduat sigorta primi uygulamasının mevcut durumunu diğer ülke uygulamalarını kıstas alarak incelememiz isabetli olacaktır. Sigorta fonu büyüklüğünü artırmak nihai olarak tedrici, uzun vadeli bir yaklaşım gerektirecektir. Türkiye’de mevduat sigorta fonu özellikle 2001 yılında yaşanan derin krizin ardından yüksek sayıda bankanın fona devredilmesi ile birlikte, 2002 yılı itibarıyla yüksek bir borç yükünü taşımak zorunda kalmıştır. Nitekim, Hazine Müsteşarlığının TMSF’ye aktardığı kaynaklar bir borç niteliğindedir. Bu borç iki şekilde ödenebilir. İlk yöntem söz konusu bankaların elden çıkarılmasıyla beraber elde edilecek hasılatın borcun azaltılması için kullanılmasıdır. Bir diğer olasılık ise yıllık mevduat sigorta primlerini² kullanarak bu borcu ödemektir. Türkiye’de mevduat sigorta primi yerel ve yabancı para cinsi tasarruf mevduatları üzerinden alınmaktadır. Sigorta primine taban teşkil eden vadeli, vadesiz TL tasarruf mevduatları, ve döviz tevdiat hesapları geniş para tanımı olan M3Y’nin içinde yaklaşık %70 paya sahiptir³.

Tablo 2.8.’de 2007 yılına kadar Alidedeoğlu ve Gökent’in (2002) sundukları para arzı tahminlerini kullanarak, bu rakamlarla tutarlı yıllık mevduat sigortası pri-

(1) Mudilerin, devlet garantisinden dolayı, güvenilirliği ne olursa olsun en yüksek faizi veren kurumu seçmeleri.

(2) Türkiye’de mevduat sigorta primi tasarruf üzerinden (çeyrek bazda onbinde 25) yıllık %1 oranında alınmaktadır. Fakat, tayin edilmiş çeşitli mali oranları tutturamayan kurumlar çeyrek bazda onbinde 26 oranında prim ödemektedirler. Tablo 2.8.’deki dipnotlar söz konusu mevzuatı ayrıntılı olarak sunmaktadır.

(3) Örneğin, ticari mevduat sigorta primine tabii değildir.

mi sunulmuştur. Tablo 2.8.'de sunulan mevduat sigortası primi hasılatı 2002-2007 tahminlerini geçmiş verilerle kolayca kıyaslayabilmek için veriler TL/USD tahminlerine dayanarak ortalama kurdan dolara çevrilmiştir.

Tablo 2.8. Mevduat Tahmini & Mevduat Sigorta Primi

		Gerçekleşen	Gerçekleşen		Ortalama Kurdan	
	M3Y	Prim Hasılatı	Prim Hasılatı	Hasılat/M3Y*	TL/USD**	Prim Hasılatı***
	(Milyar TL)	(Milyar TL)	(Milyon USD)	%		(Milyon USD)
	dönem sonu				ortalama	
1986	15,591	-	-	-	-	-
1987	24,460	25	25	0.10%	857	29
1988	39,128	32	22	0.08%	1,431	23
1989	63,940	63	32	0.10%	2,122	30
1990	97,921	103	38	0.11%	2,606	40
1991	174,084	157	36	0.09%	4,175	38
1992	306,493	381	57	0.12%	6,874	55
1993	490,217	623	48	0.13%	11,036	56
1994	1,233,539	1,866	67	0.15%	29,788	63
1995	2,495,183	4,946	105	0.20%	45,739	108
1996	5,608,503	10,091	124	0.18%	81,386	124
1997	11,144,687	22,009	134	0.20%	152,071	145
1998	20,826,990	42,432	165	0.20%	261,045	163
1999	41,065,980	89,218	210	0.22%	420,126	212
2000	57,780,498	142,830	211	0.25%	623,704	229
2001	107,734,533	225,428	128	0.21%	1,225,412	184
2002	151,315,754	328,740	-	0.22%	1,687,568	195
2003	210,622,506	457,586	-	0.22%	2,249,732	203
2004	283,039,469	614,915	-	0.22%	2,837,551	217
2005	363,943,015	790,681	-	0.22%	3,362,080	235
2006	459,965,136	999,293	-	0.22%	3,790,059	264
2007	573,254,390	1,245,419	-	0.22%	4,074,439	306

Kaynak: BDDK, TCMB, hesaplamalarımız

Tahsilat bir çeyrek gecikmeyle yapıldığı için örneğin 2001 yılında toplanan prim hasılatı aslında 2000Ç4-2001Ç3 dönemini kapsamaktadır.

Çeyrek bazda dönem sonu TL/USD kullanılarak hesaplanmıştır.

- (*) 2002-2007 mevduat sigorta prim hasılatını tahmin etmek için prim tahsilatının M3Y'e oranının %0.22 olduğu varsayılmıştır.
- (**) Ortalama TL/USD öngörülerini Alidedeoğlu & Gökent'teki (2002) dönem sonu tahminlerinden hesaplanmıştır. Kullanılan veriler Liranın değer kaybının Türkiye'deki enflasyonla dış ticaret ortaklarımızdaki enflasyon arasındaki fark kadar olacağı varsayımıyla elde edilmiştir.
- (***) Mevduat sigorta primini dolara çevirirken kullanılan kur yıllık ortalamadır. Sigorta prim tahsilatı çeyrek bazda ve bir çeyrek gecikmeyle yapılmaktadır. Yüksek kur oynaması olan dönemler dışında ortalama kurla hesaplanan prim hasılatının, tahsilatların yapıldığı dönemde oluşan kurla yapılan hesaplamalara yakın çıktığı görülmektedir. Prim hasılatı tahminleri hem Türk Lirasının Amerikan Dolarına karşı değer değişiminden etkilenmiş, hem de ekonomideki finansal derinlik ve iktisadi büyüme hızı değişiminden etkilenmiştir.

Tablo 2.9. TMSF Bankalarına Aktarılan Kaynak

Aralık 2001	Bin USD
Yedek Akçe (DİBS)	15,428,088
Mevduat	2,910,481
Sermaye	1,816,380
Toplam	20,154,949

Kaynak: TMSF

Aralık 2001 itibariyle TMSF müflis bankalara yaklaşık 20 milyar USD aktardığını açıklamıştır. Bu miktar sadece yıllık sigorta primlerini kullanarak ödenecek olsa, hayli uzun yıllar geçmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca, mevduat sigorta fonunun belli bir havuz/fon büyüklüğü oluşturması gerektirdiği düşünüldüğünde -mevduat sigorta priminin mevduatın %1'i oranında uzun müddet kalsa bile – bu sürenin kısa olmayacağı bellidir. Bununla birlikte TMSF'ye aktarılan paranın geçmiş yıllarda denetim otoritesinin yokluğu sonucu biriken zararlara karşı geldiği unutulmamalıdır.

Garcia (1999) yaptığı ülke mukayesesinde, hedeflenen mevduat sigortası fon büyüklüğünün en fazla toplam mevduatın %5'i olduğunu yazmıştır. Garcia'ya göre Arjantin'de sigorta fonu büyüklüğü hedefi toplam mevduatın %5'i olarak tayin edilmişti. Elbette, daha yüksek fon büyüklüğü hedeflemek ek külfet yarattığı için fon hedefinin koşullara göre belirlenmesi doğru olacaktır. Arjantin'de yüksek sigorta fonu hedefinin mevcudiyeti kısmen bu ülkenin bankacılık sektörünün geçmişte hayli çalkantılı dönemler yaşamış olmasının sonucudur⁴. Bu ülkede yüksek fon hedefi

(4) Bu yazı tarihi itibariyle Arjantin'de bankacılık sektörü derin bir krizdeydi.

olmasının bir diğer sebebi vaktiyle uygulanan para kurulu rejiminden dolayı “son borç verme merci” mekanizmasının eksikliğidir. Çeşitli ülke uygulamalarına bakıldığında fon büyüklüğü tayininde farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Yani, sigorta fonu büyüklüğü hedefi açıklamayan ülkelerde vardır, açıklayıp sigortalı mevduatın veya toplam mevduatın belli bir yüzdesi olarak ilan edenlerde vardır. Türkiye’de halen sigorta fonu için belli bir büyüklük hedefi açıklanmamıştır.

Sigorta priminin tabanını oluşturan büyüklük seçiminde de farklı uygulamalar vardır. Fakat, en sık görülen uygulama ya sigortalı mevduatın prim tabanını oluşturmaya veya toplam mevduatın taban kabul edilmesidir. Uygulama olarak prim tabanını mümkün olduğu kadar geniş tutmak daha isabetli olabilir.

b. Yurtdışı Uygulamaları

Yıllık sigorta prim oranında da farklı uygulamalar söz konusudur. Burada temel nokta belli bir ülkedeki bankacılık sisteminin sağlığıdır. Az sorunlu⁵ bir bankacılık sisteminde uygulanacak yıllık sigorta primi daha düşük olacaktır. Ülke mukayeseleri bize yıllık primin en fazla tabanın %1.5’u kadar olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.10. Muhtelif Ülkelerde Mevduat Sigortası Uygulamaları

	Prim Tabanı	Yıllık Prim (Tabanın %'si)	Sigorta Kapsamı (USD veya Euro)	Sigorta Fonu Büyüklük Hedefi
				sigortalı mevduatın
ABD	yurtiçi mevduat	risk-bazlı; 0-0.27	100,000	%1.25'i
Brezilya	sigortalı mevduat	0.3	17,000	-
Bulgaristan	sigortalı mevduat	risk-bazlı; 0-0.5	1,784	-
Filipin	mevduat	0.2	2,375	-
Güney Kore	mevduat	0.05	14,600	-
Japonya	sigortalı mevduat	0.048 + 0.036	71,000	hedef yok
				sigortalı mevduatın
Macaristan	sigortalı mevduat	risk baz; 0-0.5	4,564	%1.5'i*
Meksika	tüm yükümlülükler	0.3 (+0.7 gerekirse)	tam (subord borçlar hariç)	hedef yok
Polonya	mevduat/risk ağırlıklı aktifler	en fazla 0.4	€1,000 + 0.9x€4,000	-
Portekiz	sigortalı mevduat	risk-bazlı; 0.08-0.12 +	€15,000 + 0.5x€45,000	-
Yunanistan	mevduat	0.025 - 1.25	€20,000	-
Türkiye	tasarruf mevduatı	risk-bazlı**; 1	34,500 (TL 50 milyar)***	-

Kaynak: Resmi Gazete, Garcia (1999)

(5) Düşük tasfiye edilecek kredi/toplam kredi, bilançoda vade ve para birimi uyumsuzluğunun asgari seviyede olması, vb.

- (*) Gösterge niteliğinde olup bağlayıcı değildir.
- (**) "Sigortaya tabi tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı sigorta fonu'nca tahsil olunacak primler hakkında 01.06.2000 tarih ve 24066 (1.Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararın dördüncü maddesi farklı prim uygulamasını belirtmiştir. Prim oranı, söz konusu kararın 1 inci maddesinde tanımlanan hesaplar toplamının üçer aylık dönemler itibarıyla rasyoların (bkz. 4389 sayılı bankalar kanunu, madde 13) tamamını tutturun bankalar için onbinde 25'i, rasyolardan herhangi birini tutturamayan bankalar için onbinde 26'sı olarak uygulanır", Resmi Gazete (2000).
- (***) "Türkiye'de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların, yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan TL cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları mevduat sigortasına tabidir. Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalarda bulunan mevduat, mevduat sigortasına tabi değildir. Sigortaya tabi tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı sigorta fonu'nca tahsil olunacak primler hakkında 01.06.2000 tarih ve 24066 (1. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak açılan ya da yenilenen hesaplara uygulanmak üzere, 1 inci maddede tanımlanan hesapların anapara ve faiz tutarları toplamının, 31.12.2000 tarihine kadar uygulanmak üzere 100 milyar TL'ye, 01.01.2001 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 50 milyar TL'ye kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır. Mudilerine Fon'dan ödeme yapılacak bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarih itibarıyla mevduat hesaplarına tahakkuk ettirdiği faizlerin, sözkonusu tarih itibarıyla mevduat toplamı En yüksek beş bankaca uygulanan faiz oranlarının ortalaması ile bankaca kamuya ilan edilen ve Merkez Bankasına bildirilen azami faiz oranları üzerinden hesaplanacak tutarları aşan kısmı, birinci fıkradaki sınır içinde kalsa dahi, sigorta kapsamında değildir. Sigorta kapsamında TL olarak yapılacak ödemelerde, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınır. Altın depo hesaplarının TL karşılıkları ise, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatına ve Merkez Bankası döviz alış kurlarına göre belirlenir", Resmi Gazete (2000).

Mevduat sigortası priminde bahis konusu olan bir diğer nokta yıllık primin bu primi ödemeye tabii mali kurumlardan hangi oranlarda tahsil edileceğidir. Bu konuda kabul gören en güncel yaklaşım sigorta kapsamında olan kurumların risklerine göre farklı prim ödemeleridir. Risk derecelendirmesi sayısal ve niteliksel ölçütlerle dayandırılabilir. Bu derecelendirme neticesinde farklı sigorta primi sınıfları oluşturulabilir. Bu uygulamanın olduğu ülkelerde bankaların tabii oldukları prim sınıfını açıklamaları yasaktır. A.B.D. ve Kanada'da uygulanan risk-bazlı mevduat sigorta prim sistemleri altta özetlenmiştir.

A.B.D.

Bu ülkede 1934 ile 1989 yılları arasında mevcut sisteme göre her banka toplam yurtiçi mevduatlarının %0.12'si kadar mevduat sigortası primi ödemiştir. 1989'da kabul edilen bir yasa ile beraber gerektiği takdirde FDIC (federal deposit insurance corporation) ek sigorta primi tahsilatı yapma yetkisine sahip oldu. 1991 yılında dü-

zenli sigorta primleri yanında acil ve özel şartlarda prim haricinde ek tahsilat yapma yetkisine de sahip oldu. Bu kanuna göre FDIC toplam sigorta fonu seviyesini sigortalı mevduatın %1.25'ine çıkarana kadar yurtiçi mevduatların ortalama % 0.23'ü kadar tahsilat yapma yetkisine sahip oldu. Bu seviye tesis edildikten sonra çoğu mali kurumdan alınan prim kesintisi durduruldu. 1991 yılı kanunu aynı zamanda FDIC'a risk bazlı sigorta primi sistemi kurması için talimat verdi. Bunu müteakip kurulan sistemde alınan sigorta primleri tablo 2.11'de oransal olarak sunulmuştur. Buna göre sermaye yeterliliği az olarak teşhis edilen ve hakkında denetsel endişeler bulunan mali kurumlardan en yüksek sigorta primi olan 27 baz puan (%0.27) alınmaktadır. Yani, bu durumdaki mali kurumdan her yüz dolar mevduat için 0.27 USD sigorta primi alınmaktadır.

Tablo 2.11. ABD'de Mevcut Risk-baz Prim Sistemi

	Baz Puan	Denetsel Endişeler		
		Hiç	Biraz	Yüksek
Sermaye Yeterliliği	İyi	0	3	17
	Yeterli	3	10	24
	Az	10	24	27

Kaynak: ABA

Kanada

CDIC (Canada Deposit Insurance Corporation) her yıl prim miktarını banka bazında belirlemektedir. Kanada uygulaması ABD'de uygulanan risk bazlı prim sistemine oldukça yakın gözükmetedir. Tüm mali kurumlar dört sınıftan birisine göre derecelendirilirler. Tablo 2.12.'de görüldüğü gibi derecelendirme hem niteliksel hem de sayısal tahlillere dayandırılmaktadır. Bu puanlama neticesinde dördüncü prim sınıfına giren bankalar mevduat sigortası tabanı üzerinden 33 baz puan sigorta primi öderler. Üst sınıflardaki bankalar daha düşük prim öderler. Bankalar hangi sınıfa girdiklerini açıklayamazlar.

Netice itibariyle, Türkiye'de banka sayısının azalmasıyla beraber kalan bankaların kuvvetlendirilmesi amacıyla karı olumsuz etkileyen maliyet unsurları arasında mevduat sigorta primini incelediğimizde bu oranın düşürülmesinin uzun yıllar mümkün olmayacağı gözükmetedir. Türkiye'de uygulanan yıllık sigorta primi dünyadaki en yüksek prim uygulamaları arasında olsa da, bankacılık sisteminin geç-

mişten gelen bir yükü mevcut olduğundan dolayı sigorta priminin yüksek kalması bu borcun en hızlı şekilde azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Tablo 2.12. Kanada’da Risk-bazlı Puanlama

Niteliksel - Sayısal Yeterlilik Göstergeleri ve Puanlama Özeti (%)		
Etken/Gösterge	Azami Puan	
<i>Sayısal:</i>		
Sermaye Yeterliliği		20
<i>Diğer Sayısal:</i>		
	Risk ağırlıklı aktiflerin getirisi	5
	Net kar ortalaması	5
	Verimlilik	5
	Sorunlu krediler	5
	Emlak kredileri / Aktif	5
	Sektör/endüstri kredi yoğunluğu	5
	Diğer	10
Ara-Toplam: Sayısal Puan		60
<i>Niteliksel:</i>		
	Denetmen Puanı	25
	CDIC düzenlemelerine uyum	10
	Diğer	5
Ara-Toplam: Niteliksel Puan		40
Toplam Puan		100

Kaynak: CDIC

Mevcut koşullar altında mevduat sigorta primi konusunda getirilebilecek bir esneklik risk-bazlı prim sistemine geçiş olabilir. Bir diğer olasılık ise prim ödemelerini vaktinde yapanlar için uygulanan primle gecikmeler için tatbik edilen prim arasındaki farkın artırılması olabilir.

Tablo 2.13. Kanada’da Mevduat Sigorta Primi

Sınıflar ve Primler		
Puan	Prim sınıfı	Prim oranı (sigortalı mevduatın %)
>80	1	-
>65 - < 80	2	-
>50 - < 65	3	-
< 50	4	0.33

Kaynak: CDIC, Garcia (1999)

Netice itibariyle, Türkiye’de banka sayısının azalmasıyla beraber sistemde kalan bankaların güçlendirilmesi gerekliliği belirginleşmiştir. Bankacılık sektörünün hasas yapısı göz önüne alındığında, banka maliyetlerini artmasına neden olsa da, mevduat sigorta primi oranlarının düşürülmesi mümkün gözükmemektedir. Türkiye’de uygulanan yıllık sigorta primi dünya’daki en yüksek prim uygulamaları arasında olsa da, bankacılık sisteminin geçmişten gelen bir yükü mevcut olduğundan dolayı sigorta priminin yüksek kalması bu borcun en hızlı şekilde azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

c. Mevcut Problemler ve Öneriler

Tasarruf mevduatı sigorta fonu priminde sigorta kapsamında olan kurumların riskleri göz önüne alınmamaktadır: TSMF’da geçmiş yıllardan gelen önemli bir yük vardır. Bu yükün bankacılık sektöründeki bütün bankalar tarafından eşit bir şekilde yüklenilmesi sektörün etkin çalışmasını engellemektedir. ABD ve Kanada örneklerinde görüldüğü gibi sigorta kapsamında olan kurumların risklerine göre farklı prim ödemeleri gerektiği düşüncesindeyiz.

Bir diğer olasılık ise prim ödemelerini vaktinde yapanlar için uygulanan primle gecikmeler için tatbik edilen prim arasındaki farkın artırılması olabilir.

TL ve DTH mevduatları için uygulanan prim oranı aynıdır: Söz konusu prim oranı hem TL hem de DTH mevduatları için aynı olup yıllık % 1’dir. TL ve DTH mevduatlarına uygulanan faiz oranlarındaki farklılıklar dikkate alındığında primin toplam mevduat maliyetine etkisi oransal olarak her iki grup mevduat için çok farklı olmaktadır. Söz konusu primin DTH maliyetlerinde yarattığı %33 oranındaki artış nedeniyle bankaların DTH maliyetlerinde ortaya çıkan bu yükselmeyi cari piyasa koşullarında karşılayacak döviz plasmanının bulunması zorlaşmaktadır; bu durumda bankaların pozisyonlarını yönetmelerinde zorluklara neden olmaktadır.

d. Önerilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Prim oranı düşürülmeli, tüm mevduatlar üzerinden hesaplanmalıdır: Söz konusu Prim oranının indirilmesi reel sektöre yüklediği "ek külfet" in azaltılması bakımından da önemlidir. Şöyle ki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi mevduat maliyetlerinde önemli ölçüde yükselmeye neden olmakta ve bu maliyet artışı da bankalar tarafından özellikle kredi kullanan müşterilerine ve dolayısıyla reel sektöre

yansıtılmaktadır. Reel sektör üzerinden bu ve diğer yüklerin kalkmasıyla birlikte ekonomide canlanma yaşanacaktır.

2.2.2. Umumi Disponibilite ve Zorunlu Karşılıklar

a. Mevcut Durum

Türkiye’de kurulmuş veya şube açmak suretiyle Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar aşağıdaki oranlarda disponibl değer bulundurmak ve TCMB neshinde açılacak bir bloke hesapta nakden zorunlu karşılık tesis etmek durumundadır.

Tablo 2.14. Zorunlu Karşılık Oranları

	TL	YP
Disponibilite	% 4	% 1
Zorunlu karşılık	% 6	% 11
Toplam	%10	%12

Kaynak: TCMB

Bankalarda kaynak maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla, TL olarak tesis ettirilen zorunlu karşılıkların yanında Yabancı Para (YP) olarak tesis edilenlere de faiz ödenmektedir.

Tablo 2.15. Zorunlu Karşılıklar

(Milyar TL)	1999	2000	2001
TL	868,067	1,215,471	1,328,040
YP	1,530,431	2,393,029	4,038,786
Toplam	2,398,497	3,608,500	5,366,826

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Bankaların tesis ettirdikleri zorunlu karşılıklar nedeniyle uğradıkları faiz kaybına ilişkin yapılan hesaplamalar aşağıda verilmiştir.

Buna göre, TL mevduat için TCMB de tutulan karşılık tutarlarından uğranılan faiz kaybının hesaplanması için 3 aylık Interbank faiz oranları esas alınmıştır. Bu oranlar sırası ile 1999’da % 70, 2000’de % 40, 2001 yılında % 73 olarak alınmıştır.

Buna göre bankaların elde edebileceği alternatif faiz geliri şöyle olmaktadır.

Tablo 2.16. Alternatif Faiz Geliri

	1999	2000	2001
Milyon TL	607,647	486,188	969,469
USD karşılığı	1,505	786	815

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Bu hesaplama göre bankaların üç yıllık dönemde TL faiz kaybı 3,106 milyon USD olmaktadır.

Bu dönemde TCMB 08.08.2001 tarihinden itibaren TL karşılık için verdiği % 40 oranında faize karşılık bankalara 221 trilyon TL ödenmiştir. Bunun USD karşılığı 186 milyon USD olmaktadır. Buna göre 3 yıl için bankaların TL mevduatta almadığı faiz geliri net;

$$3,106 - 186 = 2,920 \text{ milyon USD olmaktadır.}$$

Yabancı para mevduatta bankaların Merkez Bankasında tuttuğu Mevduat Munzam Karşılıkları (MMK) yıllar itibariyle ortalama USD kurundan aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.17. Mevduat Munzam Karşılığı

	1999	2000	2001
Milyon USD	3,792	3,870	3,792
Ortalama USD Faizi	% 6	% 6	% 6
Mahrum Kalınan faiz	228	232	223

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Burada YP karşılık tutarı nedeni ile yurtiçi ve yurtdışı bankalara YP plasman yapılmamasından dolayı mahrum kalınan faiz geliri hesaplanmıştır. Ortalama YP faiz plasman faizi 3 yıl için % 6 olarak alınmıştır.

Böylece YP için 3 yıllık faiz mahrumiyeti 683 milyon USD olarak hesaplanmıştır.

Sonuç olarak zorunlu uygulamaları dolayısıyla TL ve YP olarak bankaların kamuya aktardığı kaynak üç yıl için;

$2,960 \text{ milyon USD} + 683 \text{ milyon USD} = 3,643 \text{ milyon USD}$ olarak hesaplanmıştır.

b. Yurtdışı Uygulamaları

Munzam karşılıklar geçmişte bankacılık sisteminin istikrarının temin eden unsurlardan biri olarak görülmüşken, artık bu uygulamanın para arzı artışını kontrol etme rolü ön plana çıkmıştır. Fakat, son zamanlarda çeşitli ülkeler likidite seviyesini belirlemek için uygulaması nispeten daha zahmetli bir araç olan munzam karşılık dışında araçlar tercih etmektedirler. Dolayısıyla munzam karşılık genelde para arzını belirlemek için sürekli değiştirilen bir oran değildir. Türkiye’de olduğu gibi uzun zamandan beri mevcut yüksek enflasyon ortamında munzam karşılık oranları aynı zamanda yerel para birimi lehine para ikamesi yaratmak içinde kullanılmaktadır (bu düşünce temel maliye ve para politikaları düşük enflasyon sağlamadığı takdirde ülkemizin deneyimi ışığında sorgulanmalıdır).

2.18. Muhtelif Ülkelerde Zorunlu Karşılıklar*

	Munzam %	Faiz %	Kapsam
Avusturya	2	3 - 5	iki seneden kısa mevduat/yükümlülükler
Bulgaristan	8	-	
Gambia	14	-	Yerel para birimi yükümlülükler
Güney Kore	5 ve 2	-	Vadesiz ve vadeli
Güney Afrika	2.5	-	mevduat
Macaristan	11	DTH 6.5, HUF 6	
Polonya	5	-	mevduat
Portekiz	2	kısmi	mevduat
Senegal	9	-	
Yunanistan	2	5.25	iki seneden kısa mevduat/yükümlülükler

Kaynak: Merkez Bankaları Yıllık Raporları, Kovanen (2002)

(*) Aksi belirtilmediği sürece üstteki munzam karşılıklar hem yabancı para, hem de yerel para yükümlülükleri için geçerlidir. 2000 yılı verilerini kapsamaktadır.

Munzam karşılıklar ayrıca para tabanı dahilinde para talebini artırarak para politikasını kuvvetlendirmektedir. Yine yüksek enflasyon olan ekonomilerde ağır basan bir unsur ise “enflasyon vergisi” sayesinde devletin bütçesine katkıda bulunmasıdır. Kovanen (2002) munzam karşılıkların muhafaza edilmesi için sunulabilecek bu fikirlere rağmen bilhassa gelişmiş ülkelerde munzam karşılık uygulamasının öneminin hayli azaldığına dikkat çekmiştir. Yeni mali araçların kullanımı bu uygulamanın önemini azaltmasına rağmen, para politikasının etkinliği azalmamıştır. Elbette, gelişmiş ülkelerin çoğu ne yüksek enflasyonla, ne de geniş para ikamesiyle karşı karşıya değildirlere. Bu olumsuzluklara karşın TCMB, uluslararası gelişmeleri

örnek alarak, yıllardır tedrici olarak bu uygulamanın bankalar üzerindeki yükünü azaltmaktadır. Fakat, Türkiye’de mevcut⁶ mevduat munzam karşılık oranları bilhassa gelişmiş ülkelere nazaran hala hayli yüksektir. Tablo 2.19’da Türkiye’de uygulanmakta olan oranları sunmuştur. Tablo 2.18’de ise muhtelif ülkelerde mevcut zorunlu karşılık oranlarını sunmuştur. Avrupa Birliği ülkeleri arasında ortak para politikası yürüten ülkeler yandaki tablodan da anlaşılabilirce üzere munzam karşılık oranını % 2 olarak tayin etmişlerdir. Ayrıca, bu ülkelerde munzam karşılığa tabii fonlar belli oranda faiz kazanmaktadır. Türkiye’de ekonomi yöneticileri kurumların fon yönetimlerinde esnekliği artırmak amacıyla 2002 yılının ilk yarısında umumi dispo nibilite ve munzam karşılıklar için yeni uygulamalar getirmişlerdir. Bu uygulamaların etkisi takip eden tablolarda sunulmuştur.

Tablo 2.19. Munzam Karşılığa Tabii Mevduat ve Munzam Karşılıklar

(Milyar TL)	MK tabii TL Mevduat	Gerçekleşen TL MMK	Hesaplanan TL MMK*	MK tabii DTH ^{††}	DTH MMK	Toplam MK tabii Mevduat	Toplam MMK
Ocak 02	45,089,461	1,677,500	1,803,578	59,724,819	5,938,856	104,814,280	7,616,356
Şubat 02	45,776,672	1,712,165	1,831,067	58,140,898	6,022,165	103,917,570	7,734,330
Mart 02	47,853,358	1,823,561	1,914,134	58,382,271	5,890,782	106,235,629	7,714,343
Nisan 02	48,753,795	1,834,137	1,857,359	56,888,861	5,816,069	103,322,828	7,650,206
Mayıs 02	48,877,716	- ‡	2,932,663	60,194,872	6,621,436	109,072,588	9,554,099**

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

- (*) Bu rakam mevcut kanuni oranların, bu oranlara tabii mevduatın çarpımıyla elde edilmiştir. Hesaplanan mevduat munzam karşılık (MMK) gerçekleşen MMK’ya prensip olarak eşit olmalıdır. Eğer fark varsa bu tanımlan istisnalardan kaynaklanabilir.
- (**) Tabloda sunulmuş MMK verileri bunlara verilen faizin etkisini göstermemektedir. Verilen faizin etkisi tablo 2.20’de görülebilir. Bankalarca TCMB nezdinde tesis edilen TL zorunlu karşılıklara uygulanacak faiz oranı % 40 olarak belirlenmiştir. Uygulamaya Zorunlu Karşılıklar Hakkında 2001/2 sayılı TCMB Tebliğinin yürürlüğe girdiği 08.08.2001 tarihinden itibaren başlanmış olup, faiz tahakkukları Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonunda ve ilk tahakkuk 30.09.2001 tarihlerindedir. Söz konusu oran, faiz oranlarındaki gelişmeler dikkate alınarak yeniden belirlenebilecektir. 10.05.2002 tarihinden itibaren DTH munzam karşılıklarda faiz ödenmeye başlanacaktır. Söz konusu faiz oranı 09.06.2002 itibarıyla USD fonlarda %0.8, Euro’da %1.605 olarak belirlenmiştir.
- (‡) Disponibilite kapsamında serbest tevdiat uygulamasının kalkmasına rağmen daha önce serbest tevdiat olarak görünen fonlar TCMB haftalık bülteninde zorunlu karşılık olarak gösterilmemektedir. Dolayısıyla gerçekleşen TL MMK rakamı ancak tahmin edilebilmektedir.
- (††) Zorunlu karşılığa tabii DTH TCMB haftalık basın bülteninde USD olarak sunulduğundan, bu rakamları TCMB aylık ortalama TL/USD alış kuru verilerini kullanarak TL’ye çevrilmiştir.

(6) 2002 Mayıs’tan itibaren geçerli olacak yeni munzam karşılık ve disponibilite oranları bu durumu değiştirmemektedir.

Tablo 2.20. Munzam Karşılıklara Verilen Faizin Etkisi*

	TL MMK	DTH MMK	Net*** TL	Net*** DTH	Net*** Toplam
(Milyar TL)	faizi	faizi**	MMK	MMK	MMK
Ocak 02	47,702	-	1,629,798	5,938,856	7,568,654
Şubat 02	48,687	-	1,663,478	6,022,165	7,685,643
Mart 02	51,855	-	1,771,706	5,890,782	7,662,488
Nisan 02	52,156	-	1,781,981	5,816,069	7,598,050
Mayıs 02	79,224	188,288	2,849,269	6,433,148	9,282,417

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

(*) TCMB TL MMK faizini çeyrek bazda hesaplamaktadır. Aylık inceleme vesilesiyle üstte hesaplanan rakamlar bu faizin aylık verildiğini varsaymıştır.

(**) Sunulan rakam DTH MMK faizinin TL MMK faiziyle eşit olacağı varsayımına dayanmıştır.

(***) 'Net' veriler -basitleştirme amacıyla – MMK rakamlarından hesaplanan takribi aylık MMK faiz tutarlarını düşerek elde edilmiştir. Bu veriler gösterge olarak kabul edilmelidir.

Tablo 2.21. MMK Oranları

	MMK Oranı		Gerçekleşen MMK Oranı			Net MMK Oranı		
	TL	DTH	TL	DTH	Toplam	TL	DTH	Toplam
Ocak 02	4.0%	11.0%	3.7%	9.9%	7.3%	3.6%	9.9%	7.1%
Şubat 02	4.0%	11.0%	3.7%	10.4%	7.4%	3.6%	10.4%	7.2%
Mart 02	4.0%	11.0%	3.8%	10.1%	7.3%	3.7%	10.1%	7.1%
Nisan 02	4.0%	11.0%	3.9%	10.2%	7.4%	3.8%	10.2%	7.2%
Mayıs 02	6.0%	11.0%	-	-	8.8%	5.8%	10.7%	8.5%

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Mayıs 2002 ortası itibariyle uygulamaya giren oran değişikliği ile munzam karşılıkları artırmasına rağmen, şu ana dek uygulanan serbest tevdiat ve kasada tutulması gereken dispo nibiliteyi kaldırarak bankalara rahatlama getirmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 2.22. Disponibilite Verileri

(Milyar TL)	TL mevduat			DTH		
	S. Tevdiat	DİBS	Kasa	S. Tevdiat	DİBS	Kasa
Ocak 02	901,789	1,803,578	901,789	-	597,248	1,194,496
Şubat 02	915,533	1,831,067	915,533	-	581,409	1,162,818
Mart 02	957,067	1,914,134	957,067	-	583,823	1,167,645
Nisan 02	928,679	1,857,359	928,679	-	568,889	1,137,777
Mayıs 02	-	1,955,109	-	-	601,949	-

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Tablo 2.23. Disponibilite Değişikliğinin Mevduat Karşılığında Tutulan Fonlara Etkisi

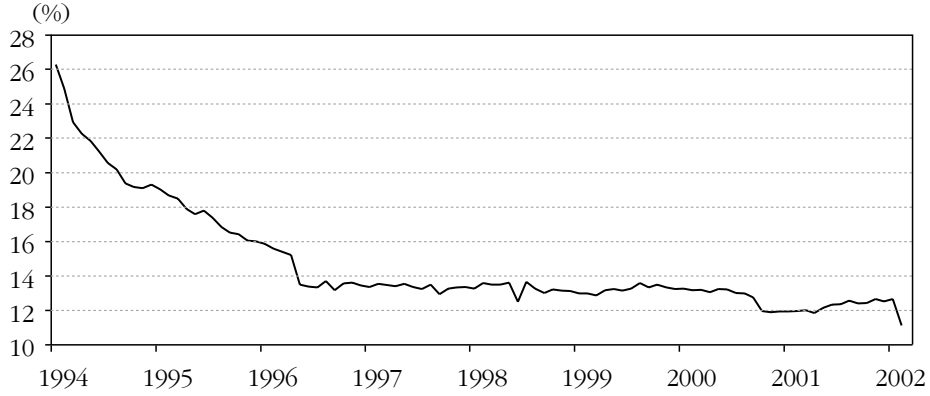
(Milyar TL)	Disponibilite			Disponibilite Oranları		
	TL	DTH	Toplam	TL	DTH	Toplam
Ocak 02	3,607,157	1,791,745	5,398,901	8.0%	3.0%	5.2%
Şubat 02	3,662,134	1,744,227	5,406,361	8.0%	3.0%	5.2%
Mart 02	3,828,269	1,751,468	5,579,737	8.0%	3.0%	5.3%
Nisan 02	3,714,717	1,706,666	5,421,383	8.0%	3.0%	5.2%
Mayıs 02	1,955,109	601,949	2,557,057	4.0%	1.0%	2.3%

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Nitekim, TL mevduat yükümlülüklerine uygulanacak disponibilite %8'den %4'e indirilmiştir, ve bu uygulamayı karşılamak için mevcut getirisi olan DİBS tutulması yeterli olacaktır. Bankalar menkul kıymetler cüzdanlarında tutacakları kıymetleri bu uygulama için muhafaza ettiklerinde ekstra bir yükü karşılaştırmayacaklardır.

Sunulan grafikler ve tablolar hem geçmiş yıllara dönük olarak söz konusu uygulamanın yükünü gösterip, hem de en son değişikliklerin mevduat yükümlülükleri üzerine etkisini ele almıştır. Özet olarak mevduat üzerindeki munzam karşılık ve disponibilite oranlarının değiştirilmesiyle beraber bankacılık sistemine 1.5 katrilyon TL civarı bir serbestlik kazandırıldığı gibi görülse de, gerçekte serbest kalan bir fon yoktur.

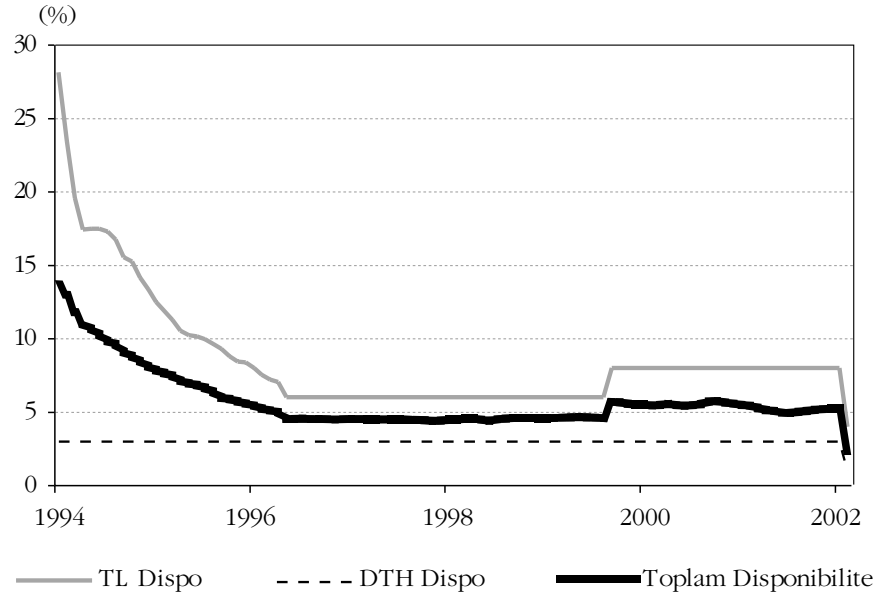
Grafik 2.1. Karşılıklar / Mevduat

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

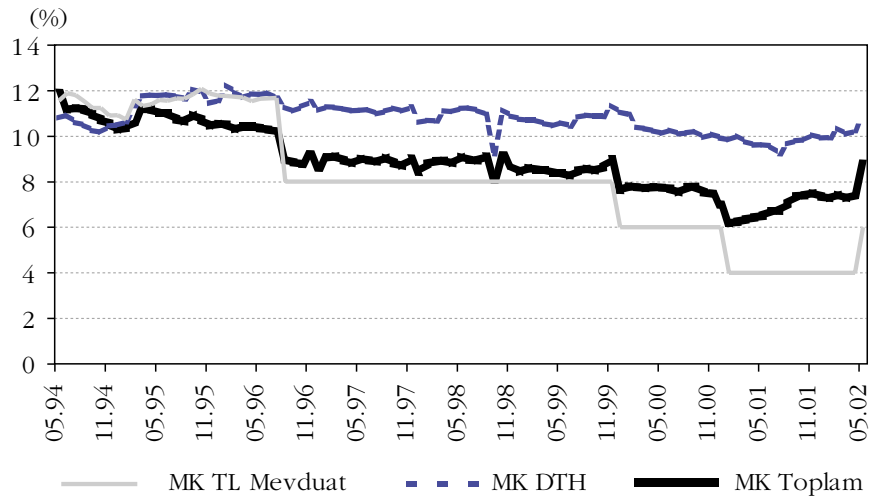
Bunun sebebi bankaların zaten günlük faaliyetlerini devam ettirebilmek için belli miktarda kasada fon tutmalarıdır. Diğer TL ve DTH yükümlülükler üzerindeki uygulama değişikliği bu yazıda incelenmemiştir. Fakat, diğer yükümlülüklerle gelen değişiklikte tam anlamıyla bir indirim olarak nitelendirilemez. Çünkü, daha önce diğer yükümlülükler üzerinde %0 sıfır olan zorunlu karşılık uygulaması Mayıs itibarıyla TL’de %6’ya, yabancı para da ise % 11’e artırılmıştır. Aynı anda bu yükümlülükler için dispo nibilite oranları sırasıyla toplam %12 ve %14’ten, %4 ve %1’e indirilmiştir. Toplam karşılıklar TL yükümlülüklerde % 12’den %10’a indirilmiş, yabancı para yükümlülüklerde %14’den %12’ye düşürülmüştür. Bu indirim kasa uygulamasının kaldırılmasından (fakat, pratikte devam eden) kaynaklanmaktadır. Grafiklerdeki zorunlu karşılıklar verileri için TCMB’deki mevduat bankaları aylık bilançosundan faydalanılmıştır. Zorunlu karşılıklara tabii mevduat miktarı ise mevduat bankaları -mevduat vade grup tablosundan alınmıştır. Son dönemde DTH karşılık oranı % 11 in altında gözükmemektedir. Bu fark fondaki bankaların karşılık tutmaktan muaf tutulmasından kaynaklanması muhtemeldir. Söz konusu bankaların yüksek miktarda DTH’ları vardı. Daha sonra bu mevduatlar satılınca söz konusu oran tekrar yükselmiş olabilir.

Grafik 2.2. Ağırlıklı Disponibilite

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Grafik 2.3. Ağırlıklı Munzam Karşılık

Kaynak: TCMB, hesaplamalarımız

Veriler incelendiğinde halkın mevduat cinsi seçiminin, farklı oran uygulamasıyla beraber, bankaların tutması gereken karşılık miktarını artırdığını görüyoruz. Bu olgu yüksek para ikamesiyle beraber ekonomi yöneticilerinin buna karşı önlem alma ihtiyacı duymalarından kaynaklanmaktadır. DTH'ın toplam mevduat içinde geçmiş senelere nazaran daha yüksek pay işgal etmesiyle beraber toplam mevduat için ağırlıklı ortalama munzam karşılık oranının 1996'daki seviyesine döndüğü grafik 2.3.'te görülmektedir.

Tablo 2.24. Mevduat Karşılıkları Değişikliği

Bankaların Tesis Etmesi Gereken Zorunlu Karşılık ve Disponibilite Oranlarının Önceki Düzenleme İle Yeni Düzenlemenin Karşılaştırılması

Türk Lirası Yükümlülükler										
Yükümlülük Cinsi	Zorunlu Karşılık Oranları		Disponibilite Oranları						Toplam	
			Serbest Tevdiat		DİBS		Kasa			
	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki
Mevduat	%6(*)	4%	0%	2%	4%	4%	0%	2%	10%	12%
Diğer Yükümlülükler	%6(*)	0%	0%	6%	4%	4%	0%	2%	10%	12%

Yabancı Para Yükümlülükler										
Yükümlülük Cinsi	Zorunlu Karşılık Oranları		Disponibilite Oranları						Toplam	
			Serbest Tevdiat		DİBS		Kasa			
	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki	Yeni	Önceki
Mevduat	% 11(*)	11%	--	--	1%	1%	0%	2%	12%	14%
Diğer Yükümlülükler	% 11(*)	0%	0%	11%	1%	1%	0%	2%	12%	14%

10.05.2002 Tarihli Cetvellerden Başlamak Üzere Geçerli Olacak Oranlar

Türk Lirası Yükümlülükler			
Yükümlülük Cinsi	Zorunlu Karşılık	Disponibilite Oranları	Toplam
	Oranları	DİBS	
Mevduat	%6(*)	4%	10%
Diğer Yükümlülükler	%6(*)	4%	10%

Yabancı Para Yükümlülükler			
Yükümlülük Cinsi	Zorunlu Karşılık	Disponibilite Oranları	Toplam
	Oranları	DİBS	
Mevduat	%11(*)	1%	12%
Diğer Yükümlülükler	%11(*)	1%	12%

Kaynak: TCMB

(*) 3'er puanlık kısımlar ortalama olarak tesis edilecektir.

İlginc bir nokta daha önce de değinildiği üzere disponibilite uygulamasında serbest tevdiat tutma zorunluluğu haricinde DİBS ve kasa uygulamalarının aslında çoğu kurum üzerinde bir etki yaratmamasıdır. Bu kurumlar zaten belli bir getiri sağlamak için DİBS tutmaktadırlar. DİBS'lerin disponibilite kapsamında tutulması ise bu DİBS'lerle bankaların geri alım vaadiyle satım yapmasını kısıtlamaktan başka bir engel teşkil etmemektedir. Kasa uygulamasında yine zaten kurumlar günlük işlemlerini yerine getirebilmek için belli bir miktar tutmaları gerektiğinden bu kısıttan etkilenmemektedir.

c. Mevcut Problemler ve Öneriler

Muzam karşılık uygulamasının kapsamı azaltılmalıdır: Netice olarak uluslararası mukayeseler bize Avrupa Birliği ülkelerinin ortak para politikası uygulaması çerçevesinde halen %2 muzam karşılık tatbik ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, bu zorunlu karşılıklar faize tabidir. Eğer Türkiye Avrupa Birliği uygulamalarını örnek alacaksa önümüzdeki dönemde yıllık tek haneli enflasyonun tesisiyle beraber yavaş yavaş para politikası araçlarında bir ayırım yaparak muzam karşılık uygulamasının kapsamını azaltılmalıdır.

Oranlar yüksektir: Her ne kadar, TCMB neshinde tesis ettirilen karşılıklar için faiz ödemesi yapılırsa da bankacılık faaliyetlerine sınırlama getiren söz konusu oranların daha da düşürülmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

2.2.3. Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı ve Tahvil Tescil Ücretleri

a. Mevcut Durum

Bankalar tarafından İMKB'de yapılan işlemler için aşağıdaki oranlarda "Tahvil bono piyasası borsa payı" ve İMKB kaydında olan menkul kıymetlerle ilgili İMKB dışında gerçekleştirilen işlemlerin kaydı için "Tahvil tescil ücretleri" ödenmektedir;

Tablo 2.25. Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı ve Tahvil Tescil Ücretleri

	Kesin alım	O/N repo	Diğer vadeler
Tahvil bono piyasası borsa payı	0.000015	0.0000075	0.00003
Tahvil tescil ücretleri (Aracı kuruluşlar arası)	0.000045	0.00002925	0.00009
Tahvil Tescil ücretleri (Aracı kuruluşlar- müşteri)	0.00003	0.000015	0.00006

Kaynak: İMKB, hesaplamalarımız

b. Mevcut Problemler ve Öneriler

Oranlar yüksektir: Bankalar tarafından yukarıda belirtilen işlemler sık olarak yapıldığından işlem bazında ödenen ücretler toplamda yüksek tutarlara ulaşabilmektedir. Bu konuda dikkati çeken diğer bir husus ise İMKB dışında gerçekleştirilen işlemler için ortalama iki katı aşan tutarlarda daha yüksek ücret ödenmektedir. Halbuki durum bunun tam tersi olmalıdır; İMKB dışında gerçekleştirilen işlemlerin İMKB için maliyeti tabiatıyla daha azdır, bunlara uygulanacak ücretlerde daha az olmalıdırlar. Dolayısıyla tahvil bono piyasası borsa payına ve tahvil tescil ücretlerine uygulanacak oranlar önemli ölçüde düşürülmelidir. Diğer taraftan söz konusu kıymetlerle ilgili olarak İMKB dışında gerçekleştirilen işlemlere uygulanan oranın İMKB’de gerçekleştirilenlere uygulananların altına indirilmesinin gerektiği düşüncesindeyiz.

B Ö L Ü M

SONUÇ

3. SONUÇ

1970'li yılların sonlarından itibaren süregelen yüksek ve kronik enflasyon, ekonomik dengeleri olumsuz etkilemiş, sonuç olarak büyümenin istikrarsız bir seyir izlemesine yol açmıştır. Yüksek enflasyonla birlikte para ikamesinin hızlanması, artan kamu kesimi açığına bağlı olarak tasarruf açığının büyümesi gibi çok sayıda makroekonomik dengesizlik, bankacılık sisteminde de sağlıklı yapısal kararlar alınmasını güçleştirmiştir. Bankacılık sistemini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren mevzuatta sık aralıklarla ve birbirleriyle çelişen yönde yapılan düzenlemeler de Türk mali sisteminin performansını, büyümesini ve mali bünyesini olumsuz yönde etkilemiştir. Sektördeki parçalı yapının yanısıra, ekonomik istikrarsızlığın getirdiği belirsizlik ortamı da, mali araçlara olan arz ve talebin, ekonominin derinliğinin gerektirdiği boyutlara ulaşmasını engellemiştir. Dolayısıyla, mali sistem tarafından yaratılan kaynaklar pahalı, sınırlı ve sığ kaldığı gibi, önemli bir bölümü döviz cinsinden ve çok kısa vadeli olmuştur. Ayrıca, tasarrufların artmadığı bir ortamda kamu kesiminin artan fon talebi ve kaynaklar üzerindeki doğrudan ve dolaylı vergi yükü, kaynak maliyetlerinin çok aşırı yükselmesine neden olmuştur. Finansal araçların ve işlemlerin vergilendirilmesindeki farklılıklar ve sık sık değişen uygulamalar nedeniyle kaynakların gittikçe artan bir bölümünün bilanço dışına, sistem dışına ve hatta yurtdışına çıkması, bankacılık sisteminin derinliğini, yönetimini ve denetimini ters yönde etkilemiştir.

2000 yılında IMF Stand-by anlaşması paralelinde uygulanan döviz kuru çapalı istikrar programının banka bilançolarının yapısını etkilemesi; pasif yapısının yabancı para cinsinden mevduat lehine değişmesi ve artan kredi hacimlerine ek olarak aktif vadelerinin uzaması şeklinde olmuştur. Değişen bilanço yapısının, aktif-pasif arasında vade ve para cinsi uyumsuzluk sorunları 2000 Eylül ve 2001 Şubat krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. 2001 yılında yaşanan ikiz krizler sonrasında kur dalgalanmaya bırakılırken, IMF destekli Güçlü Ekonomiye Geçiş programı uygulanmaya konulmuştur. Bir önceki istikrar programının çökmesinde önemli rol oynayan zayıf bankacılık kesiminde şeffaflığın sağlanarak güçlendirilmesi birinci öncelik olarak ele alınmış ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma programı uygulanmaya konulmuştur.

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde sektörde şeffaflığı sağlamak amacıyla enflasyon muhasebesi ve kapsamlı risk yönetimi uygulama-

masına geçilmiştir. Bankacılık sektörünün en önemli sorunu olan yetersiz sermaye problemini çözmek amacıyla banka sermayelerini güçlendirme programı uygulanmış, sektörün sermaye yeterliliği uluslararası standart olan %8'e yükseltilmiştir. Bununla birlikte sektörde vergi matrahının enflasyon muhasebesi esaslarına göre belirlenmemesi ve raporda ayrıntıları ile üzerinde durulan çeşitli yükler, sektörün kârlılığını ve rekabet gücünü azaltmaktadır. Son dönemlerde sektörde son derece düşük seviyelere gerileyen kârlılığının, hassas kamu dengesi göz önünde tutularak, sektördeki aşırı yüklerin uluslararası seviyelere çekilmesi suretiyle yükseltilmesi gerekmektedir. Sektörde kârlılığın sağlanamaması halinde, sektörün sermaye yapısı tekrar bozularak sistemik risk yaratması söz konusu olabilecektir.

Bankacılık sektörünün sistemdeki mevcut kaynakların en verimli şekilde dağılması için önemli bir aracılık rolü üstlendiği göz önüne alındığında, sistemdeki sistemik risklerin azaltılması için bankacılık sektörünün güçlendirilmesinin son derece önemlidir. Türkiye'de kaynak aktarım mekanizmasında bankacılık sektörü belirgin bir paya sahiptir. Bu doğrultuda, sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme için reel sektörün ihtiyaç duyduğu sermayenin önemli oranda bankacılık kesimi tarafından sağlanabileceği görülmektedir. Dolayısıyla, bankacılık sektörü üzerindeki yükleri uluslararası seviyelere çekmek suretiyle kıt kaynak olan sermayeye ulaşımı kolaylaştırmak ve ucuzlatmak, büyüme sürecine geçebilmek için birincil önceliktedir.

Avrupa Birliği uyum sürecinde izlenen ilerleme raporunda da bankacılık sektörünün yeniden yapılanması üzerinde durulmuş, bankacılık sektöründe özellikle idari kapasitenin güçlendirilmesi ve gözetim mekanizmalarının kurulması bağlamında önemli gelişmeler kaydedildiği belirtilmiştir. Avrupa Konseyi'nin, Birliğin rekabet gücünün artırılması amacıyla belirlediği Lizbon Stratejisi ve her sene üye ülkelerinden gelen görüşlere paralel olarak güncellenmektedir. Lizbon Stratejisi'nde mali piyasaların etkinliği ve entegrasyonu ayrı bir bölüm olarak ele alınmış ve mali hizmetlerde AB'yi oluşturan iç piyasalarda bütünleşmenin hızlandırılması birinci öncelik olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda, Lizbon Stratejisi'nin 2003 yılı ilerleme raporunda sermayeye ulaşımın kolaylaştırılması ayrı bir başlık olarak ele alınması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, mali sektöründe belirgin bir payı olan bankacılık kesiminin AB ile entegrasyonunun sağlanması amacıyla, tabii oldukları vergisel ve işlemsel yüklerin AB normları ile uyumlaştırılması önemlidir. Ayrıca AB'ye uyum sürecinde hizmetlerin serbest dolaşımı başlığında da ele alınan Türk bankacılık sek-

törünün, AB bankacılık sektörü karşısında rekabet gücünü koruyabilmesi için de, maruz kaldığı yüklerin AB normlarına çekilmesi gereksinimi bir kez daha öne çıkmaktadır.

Kısaca, Türk bankacılık sistemi üzerinde gerek genel vergi mevzuatının gerekse bankacılık ve sermaye piyasası mevzuatlarının getirdiği çeşitli yükler bulunmaktadır. Bu yüklerin bir kısmı müşterilere yansıtılmakta diğer bir kısmı ise doğrudan bankanın üzerinde kalmaktadır. Bununla beraber müşteriye yansıtılan yükler de bankacılık işlemleri açısından bir maliyettir. Bankacılık işlemleri üzerindeki yüklerin azaltılmasıyla beraber bankacılık işlem ve kredi maliyetleri azalacak, piyasalar derinlik kazanacak ve bu da ekonomik canlanmaya katkı sağlayacaktır.

Maliyet unsurlarının başında şüphesiz yüksek ve aynı zamanda oynak enflasyon gelmektedir. Belirsizlik, yüksek enflasyonla beraber kur riski yerel para cinsi kredilerin pahalı olmasının temel sebebidir. Enflasyonun düşürülmesi ve istikrarlı bir iktisadi ortamın tesisi bu maliyet unsurunu zamanla azaltacaktır. Diğer maliyet unsurlarının azaltılması için oransal indirime gidilmesi ilk bakışta devletin vergi gelirlerinde bir azalmaya yol açacak gibi görünse de, mali sistemin derinlik kazanmasının ekonomiye getireceği olumlu süreç ile diğer vergi gelirlerinde artış sağlanacağı göz ardı edilmemelidir.

EKLER

EK 1. BANKALARIN BANKACILIK FAALİYETLERİ İLE İLGİLİ VERGİ VE FON YÜKÜMLÜLÜKLERİ

TÜRÜ	MATRAH	ORAN
Kurumlar Vergisi - Geçici Vergi	Mali Kar Mali Kar	%33 (fon payı dahil) %25*
I. Gelir Vergisi Stopajı - Ters Repo İşlemleri - Nama ve Hamiline yazılı özel sektör tahvil faizleri - Diğer borçlanma senetlerinden elde edilen faizler - Bankalararası mevduat faiz gelirleri - DT/HB faiz gelirleri	Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı	%22 (fon payı dahil) % 13.2 (fon payı dahil) %13.2 (fon payı dahil) %0 %0
II. BSMV - Kambiyo işlemlerinde - Bankalararası mevduat işlemleri, BPP işlemleri, repo ve ters-repo işlemleri, DT/HB alım satımı işlemleri - Diğer	Kambiyo satış tutarı Lehe alınan paralar Lehe alınan paralar	%0.1 %1 %5
III. Finansal Faaliyet İzin Belgesi Harçları - Türkiye’de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı bankaların Türkiye’de açtıkları ve açacakları Merkez Şubelerine ilişkin izin belgeleri (Her yıl için) - Serbest bölgede faaliyet göstermek üzere kurulacak bankalar ve açılacak yabancı banka şubelerine ilişkin belgeler (Her banka ve şube için) - Bankaların, (serbest bölgedekiler dahil) açacakları şubeler için düzenlenen belgeler (Her şube için)		41.721.950.000 TL 41.721.950.000 TL 8.344.340.000 TL
IV. Özel İşlem Vergisi - Beyannameler ve SSK bildirimleri - 1318 sayılı Finansman Kanununa göre taşıt alım vergisine tabi olan motorlu taşıtların kayıt ve tescili ile devirlerinde - IMKB’de yapılan iş ve işlemler nedeniyle alınan menkul kıymet kotasyon ve tescil ücretlerinin, kurtaj ücretlerinden borsa yönetimine ödenecek borsa paylarının ve SPK tarafından yapılan tescil ve kayıtlar nedeniyle alınan ücretleri - Vadeli mevduat ve vadeli döviz tevdiat hesabı ile özel finans kurumlarınca açılan katılma hesabı sahiplerinin her vade sonu oluşan hesap bakiyeleri		4.000.000 TL 20.000.000 TL 1/4 1.000.000 TL
V. Damga Vergisi - Belli parayı ihtiva eden sözleşmeler, taahhütnameler, temliknameler - Akreditifler	Kağıtta belirtilen belli para tutarı Kağıtta belirtilen belli para tutarı	%0.75 %0.45

(*) Yıl içinde ödenen geçici vergi, hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilmektedir.

EK 2. BANKALARIN BANKACILIK VE SERMAYE PİYASA-SI MEVZUATINDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

TÜRÜ	MATRAH	ORAN
X. Menkul Kıymet Tanzim Fonu	Bankaların borsada pazarladıkları menkul kıymetlerin aylık satış tutarı	%0.1
XI. Sisteme Giriş Payı	Kuruluştaki aranan asgari sermaye	%10
XII. Tahvil Tescil Ücretleri - Kesin alım satım işlemleri - Borsa dışı repo ters repo işlemleri		0.000045 - O/N işlemler 0.00002925 - Diğer vadeler 0.00009
XIII. Tahvil Bono Piyasası Borsa Payı - Kesin alım satım işlemleri - Borsa dışı repo ters repo işlemleri		0.00002 - O/N işlemler 0.0000075 - Diğer vadeler 0.00004
XIV. Tasarruf Mevduat Sigorta Primleri - Rasyoların Bankalar Kanunu'nun 13. Maddesi uyarınca yürürlüğe konulan standart oranlarını tutturamayan bankalar için - Rasyolardan herhangi birini tutturamayan bankalar için	- Gerçek kişiler tarafından açılmış olan TL cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları - Gerçek kişiler tarafından açılmış olan TL cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları	%0.25 %0.26
XV. BDDK Katılma Payı	Banka bilanço toplamı	%0.03
XVI. Umumi Disponibilite - TL yükümlülüklerde - Yabancı para yükümlülüklerde		%4 %1
XVII. Zorunlu Karşılıklar - TL yükümlülüklerde - Yabancı para yükümlülüklerde		%6 %11

EK 3. BANKALARIN SORUMLU SIFATIYLA ÖDEMEKLE YÜKÜMLÜ OLDUKLARI VERGİLER

TÜRÜ	MATRAH	ORAN
Gelir Vergisi Stopajı - Kar Dağıtımı - DTH Vadesiz Hesaplar - DTH 1 yıla kadar vadeli hesaplar - DTH 1 yıl ve daha uzun vadeli hesaplar - Nama yazılı Mevduat hesaplarına yürütülen faizler - Hamiline yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizler - Repo İşlemleri	Nakden Dağıtılan Kar Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı	%5.5 (halka açık) (fon payı dahil) %16.5 (halka açık olmayan) (fon payı dahil) %27.5 (fon payı dahil) %19.8 (fon payı dahil) %17.6 (fon payı dahil) - Vadesiz ve ihbarlı %17.6 - 3 aya kadar vadeli %17.6 - 6 aya kadar vadeli %15.4 - 1 yıla kadar vadeli %11 - 1 yıl ve daha uzun vadeli %6.6 (fon payı dahil) - Vadesiz ve ihbarlı %17.6 - 3 aya kadar vadeli %17.6 - 6 aya kadar vadeli %15.4 - 1 yıla kadar vadeli %11 - 1 yıl ve daha uzun vadeli %6.6 fon payı dahil %22 (fon payı dahil)
Dar Mükellefler İçin Kurumlar Vergisi Tevkifatı - DTH Vadesiz Hesaplar - DTH 1 yıla kadar vadeli hesaplar - DTH 1 yıl ve daha uzun vadeli hesaplar - Nama yazılı Mevduat hesaplarına yürütülen faizler - Hamiline yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizler - Repo İşlemleri	Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı Gelirin gayri safi tutarı	%27.5 (fon payı dahil) %19.8 (fon payı dahil) %17.6 (fon payı dahil) - Vadesiz ve ihbarlı %17.6 - 3 aya kadar vadeli %17.6 - 6 aya kadar vadeli %15.4 - 1 yıla kadar vadeli %11 - 1 yıl ve daha uzun vadeli %6.6 (fon payı dahil) - Vadesiz ve ihbarlı %17.6 - 3 aya kadar vadeli %17.6 - 6 aya kadar vadeli %15.4 - 1 yıla kadar vadeli %11 - 1 yıl ve daha uzun vadeli %6.6 fon payı dahil %22 (fon payı dahil)
Değerli Kağıtlar - Banka Çekleri	Her bir yaprak	600.000 TL